

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra sociologie a andragogiky

VÝZNAMY PRARODIČOVSTVÍ
MEANING OF GRANDPARENTHOOD

Magisterská diplomová práce

Bc. Kristýna Keroušová

Vedoucí magisterské diplomové práce: Doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 20. listopadu 2014

.....

podpis

Poděkování

Děkuji Doc. PhDr. Daně Sýkorové, Ph.D. za odborné vedení celé diplomové práce a za její užitečné rady. Rovněž děkuji zúčastněným komunikačním partnerkám za ochotu poskytnout mi rozhovor.

V Olomouci dne 20. listopadu 2014

Obsah

Úvod.....	6
1 Teoretický rámec.....	8
1.1 Období pozdní dospělosti	8
1.2 Období stáří	9
1.2.1 Hranice stáří.....	9
1.2.2 Problémy stáří	11
1.2.3 Charakteristika seniorů.....	12
1.3 Role prarodiče.....	13
1.3.1 Faktory ovlivňující charakter prarodičovství.....	15
1.3.2 Vztahy mezi prarodiči a vnoučaty	16
1.3.3 Typologie prarodičů.....	18
1.4 Vztahy mezi rodinnými generacemi	20
1.4.1 Mezigenerační výpomoc	22
1.4.2 Pomoc s péčí o vnoučata	23
1.5 Kombinace prarodičovské role s rolí zaměstnané osoby.....	24
1.5.1 Proměny trhu práce.....	25
1.5.2 Nástroje sladování pracovního a rodinného života	25
1.5.3 Ekonomická aktivita osob v důchodovém věku	27
1.6 Shrnutí.....	28
2 Metodologie.....	30
2.1 Problémová situace	30
2.2 Cíl	30
2.3 Výzkumné otázky	30

2.4	Výzkumná strategie	30
2.5	Typ výzkumu	31
2.6	Metoda sběru dat.....	32
2.7	Scénář rozhovoru	33
2.8	Vzorek.....	34
2.9	Průběh výzkumu	43
3	Výsledky	47
3.1	Analýza rozhovorů.....	47
3.1.1	<i>Otevřené kódování</i>	47
3.1.2	<i>Axiální kódování</i>	64
3.1.3	<i>Selektivní kódování</i>	67
3.2	Shrnutí výzkumu.....	69
	Závěr	74
	Anotace	76
	Annotation.....	77
	Seznam použité literatury a zdrojů	78
	Seznam tabulek a grafů	83
	Přílohy	84
	Příloha č. 1: Informovaný souhlas.....	85
	Příloha č. 2: Karta účastníka výzkumu.....	87
	Příloha č. 3: Přepis rozhovoru	89
	Příloha č. 4: Otevřené kódování – přehled kódů.....	93
	Příloha č. 5: Vlastnosti a dimenze kategorií a subkategorií	96
	Příloha č. 6: Vzájemné vztahy mezi kategoriemi a subkategoriemi	97

V druhé části práce představuji vlastní výzkum, tj. jeho průběh, metody sběru dat, popisuji vzorek, analýzu dat a samozřejmě prezentuji výsledky analýzy. Při přípravě a realizaci výzkumu jsem vycházela z odborné literatury, která se soustřeďuje na kvalitativní přístup (Strauss a Corbinová 1999, Miovský 2006, Hendl 2005, Disman 2002).

1 Teoretický rámec

Problematika prarodičovství se dotýká řady témat, zejména stáří. Prarodičovství ale nikoli nutně souvisí se stářím, jelikož v současné době se ženy stávají babičkami kolem 50. roku věku. To tedy znamená, že role prarodiče může být spojena i s obdobím pozdní dospělosti, na nějž se zaměřím v následující kapitole.

1.1 Období pozdní dospělosti

Období pozdní dospělosti nebo také období starší dospělosti Vágnerová vymezuje věkovou hranicí od 50 do 60 let. Toto období je typické tím, že člověk už příliš nemá zájem cokoli ve svém životě měnit. Co se týče známek tělesného a duševního stárnutí, v tomto období ještě nejsou příliš viditelné (Langmeier a Krejčířová 2006, s. 187; Vágnerová 2007, s. 229).

Tato životní etapa může být také nazývána jako období bilancování, v němž jsou především hodnoceny výsledky dosavadního života, kterých jedinec doposud docílil. Jedná se hlavně o volbu zaměstnání, výběr životního partnera či výchovu dětí. Jedinec pak zkoumá, jestli vývoj vyjmenovaných životních cílů byl, či nebyl vyhovující (Langmeier a Krejčířová 2006, s. 188).

Pokud jde o rodinný život, v tomto období odchází rodičům děti z domova, čímž se mění širší rodinné vztahy. Langmeier a Krejčířová popisují tyto změny takto: „Fáze expanze, kterou procházela malá rodina s rodičími se a odrůstajícími dětmi, je vystřídána fází disperze, kdy se jedno dítě po druhém začíná z domova vytrácet, až po fázi nezávislosti, kdy rodiče žijí po odchodu všech dětí z domova opět sami“ (Langmeier a Krejčířová 2006, s. 197). Pokud je odchod dětí předvídaný, a kontakty s nimi jsou stále vřelé a relativně frekventované, bývá rodiči akceptovaný bez problémů (Langmeier a Krejčířová 2006, s. 192).

Významnou součástí identity člověka v tomto období se pak může stát právě role prarodiče, která ovšem také potvrzuje vlastní stárnutí. Z toho důvodu nemusí být přijímána pozitivně. Pro stárnoucího člověka se stává profesní role méně důležitou, ubývá u něj důraz na výkon, i jeho partnerský

život je ustálený, proto se v nouči může stát jeho novým smyslem života (Vágnerová 2007, s. 281-282).

Výše jsem uvedla, že profesní role již nemusí být pro jedince tolik důležitá. Může to být způsobené tím, že již nechtějí investovat další energii do rozvoje kariéry, protože jim to může připadat zbytečné, ale i vyčerpávající. V tomto věku jsou na svou pracovní pozici „zvyklí“, nepřemýšlejí o jiném směru rozvoje kariéry. Jejich profesní role tak nabývá konečné podoby. Langmeier a Krejčířová zmiňují, že konec této životní etapy je spojen s ukončením ekonomické aktivity většiny jedinců, tj. s odchodem do důchodu. I Vágnerová období starší dospělosti označuje jako fázi postupného uzavírání profesní kariéry či jako fázi postupného úbytku profesní angažovanosti (Langmeier a Krejčířová 2006, s. 192; Vágnerová 2007, s. 259-261).

1.2 Období stáří

Na období pozdní dospělosti navazuje období stáří, které Vágnerová rozděluje na období raného stáří a období pravého stáří. Já se zajímám především o období stáří raného. Již viditelné změny dané stárnutím ještě nemusí být tak velké, aby staršímu člověku bránily v aktivním životě (Vágnerová 2007, s. 299).

1.2.1 Hranice stáří

Vymezit stáří lze vícero způsoby. Jedním z nich je věk sociální. Počátek sociálního stáří začíná dosažením důchodového věku. Rabušic (1995) říká, že vnímání hranice věku odchodu do důchodu je poměrně pružné, protože závisí na různých demografických a sociálních charakteristikách české předseniorské populace (Farková 2009, s. 118). V okamžiku odchodu do starobního důchodu tedy dochází obvykle k ukončení ekonomické aktivity seniora, který je dále závislý na systému sociálního zabezpečení a je omezen na pobírání starobního důchodu (Sýkorová 2007, s. 47; Svobodová 2009, s. 89). Tento akt vytvořil zvláštní sociální kategorii – kategorii „starých“ osob. Je to závislá skupina, jejíž členové by neměli pracovat, ale naopak potřebují ekonomickou

a společenskou podporu, kterou mají poskytovat mladší členové společnosti (Sýkorová 2007, s. 119; Rabušic 1995, s. 143).

Důchod je tudíž znamením přechodu ze středního věku do stáří. Je jakýmsi „potvrzením“ ztráty výkonnosti¹ (Vágnerová 2007, s. 355). Odchodem do důchodu se stárnoucí člověk dostává do nové pozice, protože musí změnit svůj životní styl. Díky ztrátě zaměstnání se u něj objevuje čas, který není strukturovaný jako dříve. Staří lidé velmi oceňují dobře fungující rodinné vztahy, rodina pro ně vesměs představuje zázemí a jistotu. Rodina může sloužit i k rozvoji aktivit ve stáří (Vohralíková a Rabušic 2004, s. 54, 57). Kuchařová a kol. k tomuto tématu dodává: „Eticky ne zcela vhodný pojem ‚odchod do důchodu‘ v mnoha případech vystihuje realitu psychologicky, sociálně i často ekonomicky komplikované fáze individuálního života, která by spíše měla být postupnou proměnou struktury aktivit a proměn životních podmínek podle individuálních předpokladů a možností“ (Kuchařová, Rabušic, Ehrenbergerová 2002, s. 13). Podle výzkumu Hasmanové Marhánkové, se např. seniorky těší na důchod právě proto, že ho mají spojený s těmito změnami, resp. se svobodou v uspořádání jejich volného času (Hasmanová Marhánková 2011, s. 113).

Kromě zmíněného věku sociálního může být stáří vymezeno i pomocí věku funkčního. Ten odpovídá skutečnému funkčnímu potenciálu člověka, jak uvádí Pacovský. Je dán souhrnem charakteristik biologických, psychologických a sociálních (Pacovský 1990, s. 16). Nejčastěji se však k vymezení stáří používá periodizace World Health Organization (WHO). Je sice vyjádřena chronologickým věkem, ale vychází i z dalších změn, ke kterým dochází v tomto období života (Farková 2009, s. 118). WHO využívá ke klasifikaci patnáctileté věkové kategorie: střední věk je vymezen věkovým rozpětím 45-59 let, rané stáří 60-74 let, vlastní stáří 75-89 let a dlouhověkost je vymezena 90 a více let (Pacovský 1990, s. 15-16).

---

¹ Rabušic o odchodu do důchodu hovoří obdobně. Označuje ho jako rituál, který vymezuje přechod do této fáze, tj. do období stáří (Rabušic 1995, s. 143).

Navzdory různým vymezením tohoto období, které jsem předložila, lidé stárnou subjektivně a odlišnou rychlostí. Některé výzkumy uvádějí, že lidé v důchodovém věku se cítí být starší v porovnání se svými ekonomicky aktivními vrstevníky. Jiné studie naopak hovoří o časování prarodičovství, které může stárnutí podporovat. Svou roli hraje i počet vnoučat, protože prarodiče většího počtu vnoučat a starších vnoučat si připadají taktéž starší (Kaufman, Elder Jr. 2003 in Sýkorová 2007, s. 52-53). Kromě uvedených kritérií existují i další determinanty subjektivního věku. Můžeme mezi ně zahrnout vzdělání, sebeúctu, finanční spokojenost a zdraví (Steitz a McClary 1988 in Sýkorová 2009b, s. 151).

Z výzkumu Sýkorové vyplynulo, že staří se cítí být mladší, než ve skutečnosti jsou (Sýkorová 2009b, s. 152). K výsledkům poznamenává: „Ve výpovědích účastníků a účastnic výzkumu lze identifikovat ‚determinanty‘, kterými podmiňují vlastní věkovou identitu. Kromě již zmíněného zdraví to jsou: 1. vlastnosti osobnosti a způsob chování; 2. vzhled; 3. zasazení událostí a převzetí určitých rolí v životní dráze ‚off-time‘ (odlišně od sociálních očekávání, resp. ‚norem‘); 4. vzpomínky“ (Sýkorová 2009b, s. 153-154). Můžeme tedy konstatovat, že počátek stáří, očekávání od starých lidí nebo i způsoby zacházení se starými jedinci nám nejsou objektivně dány, ale jsou sociálně konstruované (Sýkorová 2007, s. 47).

1.2.2 Problémy stáří

Problematika stáří z hlediska demografického stárnutí (stárnutí populace) se v současné západní společnosti stává stále závažnějším celospolečenským problémem, protože postupně dochází k nárůstu podílu počtu seniorů v populaci, tj. dochází ke stárnutí populace. Je to způsobené prodlužováním délky života a současným poklesem počtu narozených dětí. Hlavní důraz je kladen: „zejména na podporu kvality života ve stáří; zdůrazňovány jsou především principy nezávislosti, participace, seberealizace a důstojnosti starých lidí. Prosazována je koncepce ‚úspěšného stárnutí‘ – nárůst starší populace nemusí nutně znamenat zvýšení počtu osob

závislých a nemocných, je-li společnost dostatečně zajištěna prevence vzniku závislosti“ (Langmeier a Krejčířová 2006, s. 210).

S tímto zvyšujícím se počtem seniorů je nutno redefinovat jak jejich postavení, tak i stáří jako životní období (Hasmanová Marhánková 2010, s. 14). Klíčovou reakcí na proces stárnutí populace se v současné době stává koncept aktivního stárnutí (Petrová Kafková 2013, s. 28). WHO (2002) charakterizuje aktivní stárnutí jako: „proces co nejlepšího využití příležitostí pro zdraví, participaci a bezpečnost ke zlepšení kvality života lidí v průběhu stárnutí“ (Petrová Kafková 2013, s. 28). Tyto tři uvedené pilíře, na kterých je koncept založen, mají přispívat ke spokojenému životu. Jedná se nejen o účast na pracovním trhu, ale i v rodině a komunitě (Petrová Kafková 2013, s. 28).

I Laslett (1996) se pokouší nabídnout nový pohled na stáří a přichází s konceptem třetího věku, který má poskytnout pozitivní obraz stárnutí²: „Obraz třetího věku jako období bez povinnosti vykonávat placenou práci a bez povinnosti starat se o děti, protože ty jsou již samostatné. Chápe jej jako nové období životního běhu, není to střední věk ani stáří, ale hybrid obou dvou period. Jde o období otevírající nové možnosti, svobodu a potenciál pro stárnoucí“ (Petrová Kafková 2013, s. 17, podobně Hasmanová Marhánková 2010).

1.2.3 Charakteristika seniorů

Jak jsem výše naznačila, období stáří je typické změnami jak fyzickými, psychickými, ale i sociálními. Postupně dochází ke ztrátě fyzických a psychických sil. Tento proces však bývá individuálně variabilní z hlediska času, rozsahu i závažnosti projevů (Strašíková 2004, s. 38; Haškovcová 2010, s. 31; Vágnerová 2007, s. 311).

Takové skutečnosti, jako odchod do důchodu, prarodičovství či kalendářní věk, které se mohou zdát být specifickými znaky tohoto období, nejsou samotnými seniory považovány za projevy stáří. Senioři sebe sami

---

² Třetí věk následuje po první době, která je ve znamení závislosti a má spojitost s obdobím socializace a dospíváním. Dalším je druhý věk, věk dospělosti, nezávislosti a odpovědnosti. Na závěr, po věku třetím, přichází věk čtvrtý, který je opět ve znamení závislosti, sešlosti a smrti (Hasmanová Marhánková 2010, s. 14; Petrová Kafková 2013, s. 17).

vidí jako staré, až pokud dojde ke zřetelnému zhoršení jejich zdravotního stavu, tj. zhoršení smyslů a poznávacích funkcí, úbytku fyzických sil, resp. k omezení fyzické soběstačnosti (Sýkorová 2007, s. 54-58, 66-67).

Ve stáří také dochází ke kumulaci negativních zkušeností. Staří lidé se stávají zranitelnějšími a díky tomu se mohou potýkat s psychologickými problémy. K těmto negativním zkušenostem můžeme zařadit například odchod do důchodu, změnu sociálního statusu, snížení příjmů, větší zdravotní potíže, smrt partnera a dalších blízkých lidí, změnu bydlení, vstup do institucionálních zařízení pro seniory apod. (Haškovcová 1990, Pichaud, Thareauová 1998, Vojtěchovský 1992 in Svobodová 2009, s. 99).

Životní etapa stáří tedy není samotnými seniory vnímána pouze jako období obtížně zvladatelných životních podmínek, spíše převažuje pozitivní přístup. K jejich spokojenosti v životě přispívají spíše stránky nemateriální, kterými se myslí pocit bezpečí, dostatek vlastních fyzických sil, zabezpečení pro případ oslabení seniorů a také aktivní přístup k životu (Kuchařová, Rabušic, Ehrenbergerová 2002, s. 51).

Pozitivní sebepojetí stárnoucích jedinců mohou posilovat mladší členové rodiny, tj. vlastní děti a vnoučata. Rozvíjení vztahu s nimi je pak významnou součástí zvládání stárnutí (Sýkorová 2007b in Petrová Kafková 2013, s. 46). Uhlendorff (2003) zdůrazňuje, že čas strávený s vnoučaty přináší prarodičům energii v době, kdy už nejsou nejmladší. Tedy přítomnost vnoučat pomáhá prarodičům smířit se a přijmout svůj dosavadní prožitý život. Vnoučata taktéž pomáhají prarodičům překonat těžká období, jako je například smrt životního partnera. A jak jsem již uváděla, často se vnoučata pro ně stávají novým smyslem jejich života (Žumárová 2009, s. 85).

1.3 Role prarodiče

Ve dvou výše představených obdobích člověk zastává různé sociální role. V průběhu svého života může získávat role nové a o jiné zase může přicházet. Ort vyjmenovává očekávané role seniora. Patří mezi ně například role prarodiče, nemocného či pacienta, soběstačného hospodáře v domácnosti, příbuzného, pracujícího důchodce (brigádníka), pamětníka,

aktivisty v činnostech volného času, rádce apod. (Ort 2004, s. 25). Z vyjmenovaných rolí se zaměřím na již několikrát zmíněnou roli prarodiče, která může člověka zastihnout jak v období pozdní dospělosti, tak v období raného stáří.

Místo prarodičů ve společnosti se odvíjí od společenských představ o úloze seniorů nejen v roli pečovatele, ale i jejich celkového místa ve společnosti. Hasmanová Marhánková se odvolává na Uhlenberg a Kirby (1998), kteří uvádí: „Asociování stárnutí s nemocemi a představy seniorů jako nemohoucích a neschopných ovlivnily způsob, jakým bylo působení prarodičů vnímáno. Prarodiče byli popisováni jako osoby potenciálně narušující vztah mezi vnoučaty a jejich rodiči. Jejich metody výchovy byly vnímány jako zastaralé a v konfliktu s modernějšími přístupy mladší generace“ (Hasmanová Marhánková 2010, s. 13). Navzdory tomuto tvrzení, prarodiče pro nás mohou také představovat takové osoby, které jsou moudré, na něž se celá rodina obrací s dotazy, když si neví rady. Vnoučata je vyhledávají jako emoční podporu a cítí se s nimi dobře. Prarodiče bývají garanty udržování tradic a rituálů spojených se svátky a slavnostmi. Attias-Donfut a Segalen označují prarodiče jako velké postavy, které vynikají v rámci rodiny. Tvrdí, že jejich vzpomínky jsou vryty do fyzického prostředí (tj. domov), do předmětů, slov a sdílených příběhů (Matějček a Dytrych 1997, s. 23; Ort 2004, s. 26; Attias-Donfut and Segalen 2002, s. 281, 293).

Role prarodičů nastává okamžikem narození prvního vnoučete a stává se jimi okolo 70 % populace středního a staršího věku. V současné době prarodičovství začíná v průměru asi v 50 letech (Válková 2007, s. 71). Stát se prarodičem vlastně znamená jakousi změnu generačního statusu, což zároveň může být pro daného jedince šok. Nabytí nové role mohou hůře akceptovat osoby, jejichž věk ještě nedosáhl 50 let (Attias-Donfut and Segalen 2002, s. 284). Zmíněný věk je jedním z faktorů, které udávají tzv. zralost k narozeným vnoučatům. Dále k nim patří i celkové postavení

rodiny, profesionální kariéra či místo, kde rodina žije³. Svou roli také sehrává počet vlastních dětí, věk, ve kterém se prarodičům narodily, zdravotní problémy, potíže při výchově, ekonomická situace rodiny, ale také náboženství (Matějček a Dytrych 1997, s. 23-24). Všechny tyto faktory ovlivňují to, jak se daní jedinci postaví k nově nabyté roli prarodiče.

Každopádně prarodičovství je vymezeno jako důležitá součást života osob staršího věku, což ve své práci uvádí i Hasmanová Marhánková. Role prarodiče byla jejími komunikačními partnerkami popisována jako součást jejich nabitého programu, ve kterém tato role měla své specifické místo. Nicméně „přehnané“ prarodičovství, které je pouze jedinou aktivitou v důchodu, bylo označováno jako „škodlivé“ (v kontrastu ke konceptu aktivního, resp. produktivního stárnutí) (Hasmanová Marhánková 2011, s. 97-98).

1.3.1 Faktory ovlivňující charakter prarodičovství

Jelikož prarodiče jsou významnými osobami v životě svých vnoučat, je nutné se detailněji zabývat jejich vzájemnými vztahy, což také tvrdí Margaret Mueller a kol. (2002). Při studiu těchto vztahů je věnována pozornost proměnným, mezi něž patří především geografická blízkost ovlivňující četnost kontaktů, kvalita a povaha vztahů mezi rodiči a prarodiči, tendence mezigeneračních vztahů rozvíjet se po mateřské linii, dále věk prarodičů a vnoučat a v neposlední řadě i počet vnoučat (Dopita 2005, s. 36-37).

Pokud jde o věk prarodičů, mladší prarodiče bývají zdravější a také více aktivní. Častěji s vnoučaty provozují činnosti, které mohou být fyzicky, časově i finančně náročnější (Aldous 1995 in Hasmanová Marhánková 2010, s. 12; Mueller 2002 in Dopita 2005, s. 37). Ovšem i starší generace se snaží věnovat vnoučatům, dokud jim to jejich zdravotní stav dovolí. O rodičovství se pak hovoří jako o „nikdy nekončícím závazku“ (Sýkorová 2007 in Hasmanová Marhánková 2010, s. 11).

---

³ Zde existuje významný rozdíl mezi vesnicí a velkoměstem, které je anonymní (Matějček a Dytrych 1997, s. 24).

Jak jsem uvedla, podstatný je také věk samotných vnoučat. Je evidentní, že jak vnoučata vyrůstají a stárnou, kontakt s prarodiči je méně častý než v mladším věku vnoučat. Dospívající vnoučata jsou spíše v kontaktu se svými vrstevníky, a tak jejich společné aktivity s prarodiči „jdou do ústraní“. I přes to je spojení mezi prarodiči a vnoučaty udržováno prostřednictvím rodinných obědů či večeří a vzájemným se obdarováváním (Attias-Donfuta and Segalen 2002, s. 285). Některé životní události, jako vstup do manželství nebo rozvod vnoučat, mohou kontakt s prarodiči zintenzivnit (Hasmanová Marhánková 2010, s. 12).

Další ze zásadních charakteristik, ovlivňujících zapojení prarodičů do péče o vnoučata, představuje gender. Ženy v rámci rodiny fungují jako jakýsi tmelící prvek, což je dáno genderovými očekáváními. Díky tomu se také posiluje jejich angažovanost v péči o vnoučata. To tedy znamená, že ženy jsou s vnoučaty častěji v kontaktu a přisuzují ve svém životě roli prarodiče významnější místo (Hasmanová Marhánková 2010, s. 11-12).

Na úlohu prarodičů v rodině mají vliv i takové faktory, které se seniorů týkají spíše zprostředkovaně. Jedná se například o rostoucí rozvodovost či o rodiny s jedním rodičem. Se zvyšujícími se rozvody roste „poptávka“ po zapojení prarodičů do péče o vnoučata. Prarodiče se často stávají „náhradními rodiči“ (Connidis 2009 in Hasmanová Marhánková 2010, s. 13).

Výkon prarodičovské role je „případ od případu různý“, jelikož se jedinci nacházejí v jiné životní situaci, ve výkonu prarodičovské role hrají významnou roli interindividuální rozdíly.

1.3.2 Vztahy mezi prarodiči a vnoučaty

V předchozí kapitole jsem mimo jiné uvedla, že charakter prarodičovství a tím i vztahy mezi prarodiči a vnoučaty, mohou být ovlivněny kvalitou vztahů mezi prarodiči a rodiči. Pokud je tedy vztah prarodičů a rodičů plný konfliktů, může se to odrazit i na vztahu s vnoučaty – jejich vztah může být rovněž napjatý. Senioři pak velmi špatně prožívají naprostou absenci kontaktů s dětmi (Sýkorová 2007, s. 174-176; Žumárová 2009, s. 82). Toto napětí mezi dvěma dospělými generacemi může

vzniknout díky odlišné představě prarodičů a rodičů, která se týká výkonu prarodičovské role. Existuje totiž mnoho způsobů, jak být prarodičem – od naprostého pohlcení rolí prarodiče až k úplné distanci od svých vnoučat. Attias-Donfut a Segalen ze svého výzkumu vyvodili, že hlavní příčiny neshod mezi prarodiči a rodiči jsou právě v oblasti výchovy vnoučat. 32 % prarodičů nesouhlasí se způsobem, jakým jsou vnoučata vychovávána (Attias-Donfut and Segalen 2002, s. 284, 286). Ovšem Hauserová-Schönerová podotýká, že ať jsou vztahy mezi rodiči a prarodiči z jakéhokoli důvodu napjaté, nemusí negativně poznamenat vztah prarodiče a vnoučete (Hauserová-Schönerová 1996, s. 68-69).

K odcizení mezi prarodiči a vnoučaty může rovněž dojít v případě složitějšího dospívání vnoučat, nebo pokud je vzdálenost mezi jejich bydlišti příliš velká, což jsem již podotkla v předchozí kapitole (Žumárová 2009, s. 82).

Pokud jde o vztah prarodičů a rodičů, Sýkorová uvádí, že dospělé děti převážně hovoří o pravidelných a poměrně častých setkáních s rodiči. Jejich návštěvy nejsou vázány na konkrétní příležitosti, navštěvují rodiče bez nějakého zvláštního důvodu, tj. „jen tak“. Ale takové události, mezi něž patří oslavy jmenin, narozenin, různých výročí, Vánoc, Velikonoc apod., sjednocují rodinný život (Sýkorová 2007, s. 183).

Senioři mají k vnoučatům především láskyplný vztah⁴, který bývá kvalitnější než vztah k jejich dospělým dětem. Obvykle milují svá vnoučata jiným způsobem než svoje dospělé děti. Může to být dáno například absencí pocitu přímé rodičovské odpovědnosti – prarodiče bývají tolerantnější a méně kritičtí. Ve vztazích s vnoučaty jde tedy primárně jen o emocionalitu, která může být spojena s tendencí k pečovatelskému a někdy i k ochránářství (Sýkorová 2007, s. 175-176; Hauserová-Schönerová 1996, s. 28; Vágnerová 2007, s. 392). Tento silný emocionální charakter mnohdy souvisí s časovým odstupem a i s tím, že vnější tlak na starší prarodiče a vnoučata je menší než u střední generace (Hauserová-Schönerová 1996,

---

⁴ Tuto skutečnost potvrzuje i Hasmanová Marhánková, která ve své práci zmiňuje, že všechny dotazované mají ke svým vnoučatům vřelý vztah, neboť o nich hovořily vždy s láskou (Hasmanová Marhánková 2011, s. 98).

s. 68-69). Nicméně zde existuje podstatný rozdíl mezi tím, jaký vztah k vnoučatům mají babičky a jaký dědečkové⁵. Babičky bývají vnímány spíše jako pečující, starostlivé a pracovité bytosti, kdežto dědečkové necítí potřebu se tolik o vnoučata starat. Márová (1985) tvrdí, že k roli babičky patří i činnosti, které směřují k udržování společného domova a k vzájemnému setkávání vnoučat, jejich rodičů a prarodičů. Babičky bývají více informovány o životech svých vnoučat, více přejímají pečovatelskou roli, více svá vnoučata rozmazlují. Dědečkové sice nemají tolik informací o životě vnoučat, ale zase společně vykonávají nejrůznější aktivity, hrají různé hry nebo něco vyrábějí. Úloha dědečka je tak stejně důležitá jako úloha babičky (Žumárová 2009, s. 83-84).

Ve vztahu prarodiče a vnoučete také dochází k vzájemnému ovlivňování a podporování: Mnoho prarodičů se velmi těžce vyrovnává s úbytkem fyzických sil, s nástupem zdravotních potíží a s nesloužící pamětí, tj. se změnami spojenými se stárnutím. Ovšem díky vnoučatům nabývají pocit, že jsou stále na světě užiteční a mohou ostatním i nadále pomáhat (Žumárová 2009, s. 81).

Vliv prarodičů na vnoučata vzrůstá, má-li dítě problémy a pocit, že mu rodiče nevěnují dostatečně velkou pozornost (Žumárová 2009, s. 81). Soužití se seniory, tedy s prarodiči, také může zprostředkovávat mladším generacím nezažité zkušenosti a napomáhá vytvářet sociální rovnováhu mezi generacemi (Vohralíková a Rabušic 2004, s. 57).

1.3.3 Typologie prarodičů

Na základě různých kritérií bylo vytvořeno několik různých typologií prarodičů. Margaret Mueller společně s kolegy identifikovala pět typů prarodičů:

- (1) „Ovlivňující prarodiče“ se s vnoučaty často setkávají a společný čas tráví různými aktivitami. Existuje mezi nimi důvěrný vztah, jehož součástí je i autorita a disciplína. Tito prarodiče pomáhají svým vnoučatům i finančně.

---

⁵ I tento rozdíl jsem již naznačila v předešlé kapitole, v níž pojednávám o genderu jako o jedné z charakteristik, která ovlivňuje výkon prarodičovské role.

- (2) „Prarodiče podporující“ nevyžadují od vnoučat disciplínu. Dětem se věnují méně, ani se tak často nesetkávají a také se méně podílejí na aktivitách dětí.
- (3) „Pasivní prarodiče“ bývají vymezeni spíše jako přátelé vnoučat, která vidí jednou za měsíc. Nezapojují se do života vnoučat a neposkytují jim ani finanční pomoc.
- (4) U „prarodičů orientovaných na autoritu“ hraje důležitou roli právě autorita. Interakce s vnoučaty je pak na úrovni pasivního prarodiče.
- (5) „Odloučení prarodiče“ jsou do života svých vnoučat zapojeni nejméně (Mueller a kol. 2002 in Dopita 2005, s. 37-38).

Další typologii, kterou Dopita uvádí, pochází od Anne Gauthier (2002). Na základě faktorů⁶, které ovlivňují role prarodičů, vytvořila tři typy prarodičů:

- (1) „Prarodiče jako subdodavatelé vzdělání“ mají tendenci nahrazovat rodiče, jelikož rodina je centrem jejich zájmu.
- (2) „Prarodiče specialisté“ mají vztahy s vnoučaty založeny na méně častých kontaktech.
- (3) „Pasivní prarodiče“ navštěvují svá vnoučata jednou až dvakrát za rok. (Dopita 2005, s. 39-40).

I Matějček a Dytrych se pokusili roztřídit chování prarodičů do několika skupin:

- (1) „Vládci rodin“ si ve svém stáří udržují respekt svých dětí i vnoučat, proto se jim nikdo nesnaží odporovat. Svým chováním na jednu stranu vzbuzují respekt, ale na druhou stranu určitý druh obav z jejich eventuálního hněvu.
- (2) Pro „protektory“ je narození vnoučat velkou emoční událostí. Dávají si za svůj životní cíl se o vnoučata starat. Jsou netolerantní, jelikož chtějí, aby se vnoučata chovala podle jejich představ.

---

⁶ Jedná se o faktory jako sociokulturní prostředí, rodinné hodnoty, čas a energie věnovaná rodině a percepcie mládí (Gauthier 2002 in Dopita 2005, s. 39).

- (3) „Obětavci“ jsou ochotni udělat pro svá vnoučata téměř vše. Nezasahují do chodu rodiny, ale spíše se snaží přispět, aby se rodina cítila co nejlépe. Odkládají uspokojení svých potřeb, aby uspokojili potřeby vnoučat.
- (4) Může se stát i to, že se čtyřicetiletá žena stane babičkou, ale vzápětí se stává i matkou nově narozeného dítěte. V tomto případě dávají tyto osoby jednoznačně přednost vlastnímu dítěti před vnoučetem a vztah k vnoučatům může dostávat velmi zvláštní podobu.
- (5) Samozřejmě, že existují i takoví prarodiče, o které příliš nestojí ani jejich děti, ani vnoučata. Často žijí ve vzdáleném místě a prarodiče navštěvují jen zřídka. Prarodiče v tomto případě mají pocit opuštěnosti a neúčinnosti (Matějček a Dytrych 1997, s. 105-110).

Nicméně vztah prarodičů k vnoučatům se nevyvíjí podle jakýchsi schémat, což také zdůrazňují Matějček a Dytrych. Je proměnlivý a podléhá nově vzniklým životním situacím (Matějček a Dytrych 1997, s. 105-110).

1.4 Vztahy mezi rodinnými generacemi

Již v kapitole 1.3.2 „Vztahy mezi prarodiči a vnoučaty“ jsem poukázala na to, že vztahy, které panují mezi jednotlivými rodinnými generacemi, ovlivňují podobu prarodičovství, vztah prarodičů s jejich vnoučaty, ale i míru jejich zapojení do péče o vnoučata, která je nedílnou součástí prarodičovské role. V současnosti rodinné vztahy i vzájemná výpomoc nabývají odlišných podob.

Nejenže dochází k proměně vztahů v rámci širší rodiny, ale mění se i vztahy v rámci rodiny nukleární. Pokud dnes mluvíme o rodině, máme tendenci si představovat tzv. úplnou nukleární rodinu, která je složena z otce, matky a jejich dětí. Ovšem takto již nevypadá většina rodin (Matoušek 2003, s. 84). Z dat Českého statistického úřadu vyplývá, že klesá počet úplných rodin a roste počet rodin neúplných a také domácností jednotlivců. V roce 2013 bylo zjištěno, že z celkového počtu domácností tvoří úplné domácnosti méně než polovinu, tj. 49 %. Neúplné rodiny

představují 13,5 % a domácnosti jednotlivců 32,5 % (Jaké je složení domácností v ČR?, 2013).

Tato proměna vztahů v rodině je způsobena již zmíněným procesem stárnutí populace⁷, o němž detailněji pojednávám v kapitole 1.2.2 „Problémy stáří“. Podstatné prodloužení střední délky života zapříčinilo, že se etapa současné koexistence dvou dospělých generací zřetelně prodloužila, což mělo za následek proměnu vztahu rodičů a jejich dospělých dětí. Dochází totiž k obsáhlejšímu překrývání životního času rodičů a dětí. K dalším příčinám proměny mezigeneračních vztahů patří i nízká porodnost, vysoká rozvodovost a zvyšující se rozrůzněnost rodinných forem (Petrová Kafková 2010, s. 63-64; Petrová Kafková 2013, s. 48-49; Ward 2001 in Sýkorová 2009a, s. 43-44). Sýkorová také zmiňuje, že značný zájem v české sociologii vzbuzují právě proměny v rodinné organizaci, které jsou dané vysokou participací žen na trhu práce (Sýkorová 2009a, s. 46).

V dnešní době můžeme zaznamenat soužití nanejvýš dvou generací, protože dochází ke zkracování normálního rodinného cyklu, jelikož mladí lidé častěji opouštějí společné bydlení s původní rodinou⁸ (Hauserová-Schönerová 1996, s. 68). Walker (2002b) tvrdí, že i když v současnosti není běžné společné soužití více dospělých generací, vazby mezi jednotlivými členy jsou stále silné (Petrová Kafková 2013, s. 46). I výběrová šetření⁹ ukázala, že vztahy mezi generacemi jsou převážně dobré, důkazem je vysoká frekvence setkávání, příp. pomoci. Úzké kontakty mezi generacemi v rodině bez společného bydlení pravděpodobně existují díky malé vzdálenosti mezi bydlištěm dospělých dětí a jejich rodičů (Kuchařová, Rabušic, Ehrenbergerová 2002, s. 64; Ettlerová, Kuchařová, Matějová, Svobodová, Šťastná 2006, s. 62).

---

⁷ Toto populační stárnutí musí být chápáno jako odraz širších společenských a ekonomických proměn. Podle Phillipsona (2008) mají tyto proměny spojitost hlavně s globalizací (Petrová Kafková 2013, s. 48).

⁸ S touto skutečností souvisí i vzrůst domácností s jednou osobou (Hauserová -Schönerová 1996, s. 28).

⁹ Jedná se o výběrová šetření „Život ve stáří 2002“ a „Rodina 2001“ (Kuchařová, Rabušic, Ehrenbergerová 2002, s. 64).

Bergson (2001) tvrdí, že prarodiče a další příbuzní jsou stále důležitější pro zajištění základních funkcí rodiny (Petrová Kafková 2010, s. 64-65). Tento fakt potvrzují i české výzkumy, z kterých vyplývá, že dochází například k využívání pomoci prarodičů s péčí o děti (Křížková et al. 2006, Šlechotová 2006, Valentová 2006, Čermáková et al. 2000 in Sýkorová 2009a, s. 46).

1.4.1 Mezigenerační výpomoc

Přes změny v rodinném uspořádání, jsou stále v rámci mezigeneračních vztahů uplatňovány vztahy vzájemné pomoci a podpory (Ettlerová, Kuchařová, Matějová, Svobodová, Šťastná 2006, s. 61).

Mezigenerační vztahy v rovině citové, zahrnující pocit sounáležitosti a potřebu kontaktů, i v rovině praktické, tj. vzájemná pomoc a podpora, jsou v českých rodinách hluboce zakořeněny a zmiňovaná vzájemná výpomoc mezi generacemi patří k tradicím rodinného života (Ettlerová, Kuchařová, Matějová, Svobodová, Šťastná 2006, s. 62). Můžeme tedy konstatovat, že podpora a pomoc rodičů směřovaná vůči jejich dospělým dětem a jejich rodinám, a to až do vysokého věku rodičů, je v naší společnosti brána za samozřejmost (Kuchařová, Rabušic, Ehrenbergerová 2002, s. 69). Avšak změněný životní styl dal mezigenerační výpomoci nové podoby. Petrová Kafková píše: „Pravděpodobně bude stále více záležet na emocionální kvalitě vztahů v rodině pro to, jakých forem a intenzity bude mezigenerační solidarita nabývat“ (Petrová Kafková 2013, s. 75).

V rámci mezigeneračních vztahů v rovině praktické se jedná mimo jiné o podporu finanční. Část rodičů si dokonce prodlužuje svou ekonomickou aktivitu, aby mohla přispět svým dospělým dětem. Podpora může představovat i převzetí některých služeb, jako je péče o malé děti, výpomoc v domácnosti nebo dokonce jednorázové záaskoky za rodiče (Alan 1989, s. 383).

Tuto výpomoc v rámci rodiny ovlivňují faktory, které mají dopad i na podobu samotné prarodičovské role. Podrobněji o nich pojednávám v kapitole 1.3.1 „Faktory ovlivňující charakter prarodičovství“. Jedná se

například o těsnost vzájemných vazeb, vzdálenost bydlišť nebo rodinný cyklus (Ettlerová, Kuchařová, Matějová, Svobodová, Šťastná 2006, s. 62).

V české společnosti je rovněž rozšířená pomoc dospělých dětí směřovaná vůči jejich rodičům (Kuchařová, Rabušic, Ehrenbergerová 2002, s. 69). Jsou-li samy v seniorském věku, může být po ně tato výpomoc nejstarší rodinné generaci překážkou ve výkonu vlastní prarodičovské role.

1.4.2 Pomoc s péčí o vnoučata

Z výzkumu¹⁰, který zahrnuje i data pro Českou republiku, vyplývá, že čeští senioři jsou charakterističtí vysokým zapojením do pravidelné péče o jejich vnoučata (Hasmanová Marhánková 2010, s. 11). Prarodiče pomáhají s péčí o děti, tj. o vnoučata, především pravidelně nebo občas o prázdninách, v případě soukromých záležitostí rodičů, nebo pracovních povinností, případně v době nemoci dítěte.¹¹ Prarodiče tedy velmi často suplují rodiče a po matce jsou považováni za druhou nejlepší možnost v péči o vnoučata. (Kuchařová, Ettlerová, Nešporová, Svobodová 2006, s. 44-45; Křížková et al. 2006, Šlechotvá 2006, Valentová 2006, Čermáková et al. 2000 in Sýkorová 2009a, s. 46). V tomto smyslu pak Možný (2004) hovoří o celoživotní rodičovské roli (Petrová Kafková 2010, s. 65). Jestliže ale naopak prarodiče nepomáhají s péčí o vnoučata, bývá to nejčastěji zapříčiněno již uváděnými skutečnostmi: geografická vzdálenost (odlehlejší bydliště), špatný zdravotní stav (Kuchařová, Ettlerová, Nešporová, Svobodová 2006, s. 44-45; Ort 2004, s. 26).

Podle ekonomických teorií je hlídání ovlivněno i takovými faktory, mezi něž patří dostupnost zařízení péče o malé děti, zaměstnanost žen a délka mateřské a rodičovské dovolené (Mitchell, Hamplová, Chaloupková, Kotýnková 2012, s. 128-129). Mohlo by se tedy zdát, že díky rozvoji mateřských školek a dalších center pečujících o děti dojde ke značnému snížení výpomoci prarodičů s vnoučaty. Ve skutečnosti však pomoc prarodičů doplňuje institucionalizované formy péče o děti (Attias-Donfut

---

¹⁰ Jde o první výsledky projektu „SHARE“ (Hasmanová Marhánková 2010, s. 11).

¹¹ Co se týče soukromých záležitostí rodičů, jedná se zejména o vlastní aktivity, úřední záležitosti, zájmy, odpočinek apod. U pracovních povinností je to pak práce přesčas, služební cesty apod. (Kuchařová, Ettlerová, Nešporová, Svobodová 2006, s. 44-45).

and Segalen 2002, s. 285). V České republice jsou zařízení pro nejmenší děti téměř nedostupná, zřejmě také proto volí řada matek delší mateřskou či rodičovskou dovolenou. Zaměstnanost matek s malými dětmi je u nás relativně nízká¹² (Mitchell, Hamplová, Chaloupková, Kotýnková 2012, s. 128-129).

Výpomoc ze strany prarodičů je jedním z nástrojů, jež může mladým párům pomoci sladit povinnosti v rodině a v zaměstnání (Kuchařová, Ettlerová, Nešporová, Svobodová 2006, s. 44-45).

Překážkou v péči prarodičů o vnoučata však může být jejich zaměstnání. Kvůli posouvání hranice odchodu do důchodu klesají možnosti a také ochota babiček poskytovat rodině svých dětí neplacenou péči o vnoučata (Dudová, Hašková, Maříková, Uhde 2008, s. 149). Mohli bychom tedy předpokládat, že babičky a dědečkové mladšího věku příliš s vnoučaty nepomáhají. Nicméně podle dosavadních výzkumů nebyl prokázán tento vliv placeného zaměstnání na míru pomoci s vnoučaty (Mitchell, Hamplová, Chaloupková, Kotýnková 2012, s. 112). K dispozici pro roli pečovatelů mohou být pra-prarodiče, jejichž zdravotní stav je stále dobrý (Attias-Donfut and Segalen 2002, s. 285).

1.5 Kombinace prarodičovské role s rolí zaměstnané osoby

Jak jsem již naznačila v jedné z kapitol, starší člověk může vedle role prarodiče zastávat paralelně roli zaměstnance – někdy i několik let. A právě trvajícím zaměstnáním prarodičů může komplikovat výkon prarodičovské role (a vice versa). V tomto ohledu se prarodiče nachází v obdobné situaci jako rodiče – snaží se nějakým způsobem skloubit oblast profesní a oblast rodinnou, tj. péči o vnoučata. V následující části se zaměřím zejména na možnosti skloubení sféry rodinné se sférou profesní, které jsou v současné době dostupné.

---

¹² Tyto informace pochází z dat mezinárodního srovnávacího projektu SHARE (Study of Health and Retirement in Europe) (Mitchell, Hamplová, Chaloupková, Kotýnková 2012, s. 113).

1.5.1 Proměny trhu práce

Po roce 1989 prošel český trh práce rozsáhlou transformací. Začaly se objevovat nové způsoby organizace pracovní doby, která je spojená s dlouhodobou celodenní nepřítomností v domově. Začal být kladen důraz i na flexibilizaci pracovní síly. A je to právě negativní flexibilita, která nutí zaměstnance přizpůsobovat se „na poslední chvíli“ požadavkům práce a zaměstnavatele. Objevuje se i nárůst prostorové variability a pracovní mobility¹³ (Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 9, 34; Wallace 2003 in Křížková 2006, s. 35).

Stále více tedy dochází k prolínání sféry profese a domácnosti. Beck a Beck-Gernsheim (1995) podotýkají: „Firma, kancelář či továrna stále více zasahují do našich soukromých životů“ (Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 24). Ale jak dále tvrdí Powel (1999), právě tyto změny po roce 1989 mohou přinést lepší možnosti ke skloubení sféry práce a rodiny. Ovšem uvedené změny také mohou vést k prodloužení času stráveného na pracovišti, na což jsem již upozornila výše (Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 24).

1.5.2 Nástroje sladování pracovního a rodinného života

Díky zmíněné proměně českého trhu práce se objevila řada nástrojů, které mohou ulehčit skloubení sféry pracovní se sférou rodinnou. Tyto nástroje jsou však v literatuře popisovány především v souvislosti „pracujících žen-matek“. Nicméně i „pracujícím babičkám“ by tyto nástroje mohly usnadnit jejich situaci, co se týče kombinování zaměstnání s péčí o vnoučata.

Zásadním nástrojem pro lepší sladění pracovního a rodinného života jsou tedy flexibilní formy zaměstnávání. Řadíme mezi ně různé úpravy délky pracovního úvazku, pružnou pracovní dobu, i atypické formy organizace práce jako například práce z domova (Haberlová a Kyzlinková

---

¹³ V rámci prostorové variability se jedná o místo výkonu práce, tzn. práce doma, v zaměstnání, ve veřejném prostoru, v různých kombinacích v průběhu času. Pracovní mobilita představuje například stěhování za prací, ztráty zaměstnání nebo nutnost rekvalifikace (Wallace 2003 in Křížková 2006, s. 35).

2009, s. 20). Dále existuje i možnost mimořádného pracovního volna, což ovšem není příliš běžné opatření (Ettlerová, Kuchařová, Matějová, Svobodová, Šťastná 2006, s. 57-58).

Mezi nejrozšířenější variantu uspořádání pracovní doby se řadí zmíněná pružná pracovní doba. Spočívá v tom, že není přesně stanoven začátek ani konec pracovní doby. Mění se rovněž i čas, který zaměstnanec tráví na pracovišti. Toto je tzv. dobrá (popř. pozitivní) flexibilita. V případě, že se zaměstnanec musí zcela přizpůsobit zaměstnavateli, mluvíme o flexibilitě negativní, která skloubení práce s rodinou, popř. s péčí o vnoučata, neusnadní (Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 40). Z výzkumů vyplývá, že více než polovina ekonomicky aktivních se domnívá, že zavedení volné pracovní doby není na jejich pracovišti možná (Ettlerová, Kuchařová, Matějová, Svobodová, Šťastná 2006, s. 56). Dudová a kol. k problematice pracovní doby dále dodává: „O nutnosti přizpůsobovat svůj pracovní režim a pracovní dobu zaměstnavateli vypovídá i různá míra stability pracovního rozvrhu a jeho plánování (máme na mysli zejména plánování směn, služeb, dnů volna, přesčasů aj.)“¹⁴ (Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 41).

Další variantou uspořádání pracovní doby je práce na částečný (popř. zkrácený) úvazek, který taktéž umožňuje lepší skloubení pracovního a soukromého života. Ovšem práce na částečný úvazek je v naší společnosti těžce dostupná a navíc i ekonomicky nevýhodná v porovnání s plnými úvazky. Z toho vyplývá, že podíl zaměstnaných na částečný úvazek je v České republice výrazně nižší než v ostatních zemích Evropské unie (Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 42; Ettlerová, Kuchařová, Matějová, Svobodová, Šťastná 2006, s. 56-57).

Z provedené analýzy též vyplývá, že na českém pracovním trhu stále převažuje nepružná pracovní doba s tradiční formou práce na plný úvazek, ačkoliv by právě flexibilní formy pracovní doby mnohým mohly ulehčit

---

¹⁴ Hlavně práce v noci, o víkendech, o svátcích apod. (v tzv. nesociálním čase) komplikuje sladování pracovní sféry s rodinným životem (Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 38).

skloubení sféry pracovní a rodinné. Je tedy patrné, že možnost přizpůsobit si pracovní dobu svým aktuálním potřebám náleží pouze malé části pracujících lidí (Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 40-41, 49; Höhne, Kuchařová, Svobodová, Šťastná, Žáčková 2010, s. 81).

Kromě úprav pracovní doby umožňuje zaměstnaným jedincům snazší harmonizaci práce a rodiny i práce vykonávaná z domova. Zaměstnanec si může libovolně rozvrhnout, kdy bude pracovat. Tento způsob výkonu práce umožňuje výdělečnou činnost skupinám osob, mezi něž patří matky na mateřské dovolené, důchodci a studenti (Kyzlinková a Svobodová 2007, s. 12).

Lze tedy říci, že český trh práce není příliš přátelský k rodině. Česká republika je jednou ze zemí, v níž mají zaměstnanci jen malou možnost spolurozhodovat o své pracovní době a místu výkonu práce. Tato skutečnost ztěžuje postavení žen-matek, popř. žen-babiček na trhu práce (Dudová, Hašková, Maříková, Uhde 2008, s. 92; Dudová, Hastrmanová, Hašková, Maříková, Víznerová, Vohlídalová 2007, s. 50).

1.5.3 Ekonomická aktivita osob v důchodovém věku

Když jsem uváděla, že jednou z rolí osob ve starším věku může stále být i role zaměstnance, nezmínila jsem, že mezi těmito jedinci mohou být i tací, kteří již placené zaměstnání vykonávat „nemusejí“. Jedná se o pracující důchodce – dosáhli již důchodového věku, ale stále z různých důvodů pracují.

Kuchařová a kol. uvádí, že v 90. letech ekonomická aktivita osob v důchodovém věku klesla. Došlo k úbytku pracujících důchodců a pravděpodobně i lidí, kteří odcházeli do důchodu s větším odstupem po dosažení důchodového věku (Kuchařová, Rabušic, Ehrenbergerová 2002, s. 6). Šlapák (2007) uvádí, že více než polovina dotázaných osob (54 %), které ještě nedosáhly věkové hranice pro odchod do důchodu a ani nepobírají důchod předčasný, preferuje tradiční model ukončení pracovní aktivity. To znamená, že chtějí pracovat jen do doby dosažení nároku

na řádný starobní důchod¹⁵ (Kyzlinková a Kotrusová 2011, s. 8-9). Nicméně podle dat Českého statistického úřadu 42 % dotázaných plánuje nadále pracovat i po odchodu do důchodu. Motivací většiny z nich jsou hlavně finanční důvody¹⁶ (Češi chtějí pracovat i v důchodovém věku, 2013).

Ovšem Kotrusová zdůrazňuje, že aby mohly osoby vyššího věku pokračovat v ekonomické aktivitě, je také zapotřebí přizpůsobit pracovní dobu, tzn. například zkrátit její délku, nebo změnit organizaci či náplň práce (Kotrusová 2009, s. 13, 15). Kuchařová a spol. uvádí, že ženy spíše volí příležitostné práce, kdežto muži se více věnují soukromému podnikání paralelně s pobíráním důchodu (Kuchařová, Rabušic, Ehrenbergerová 2002, s. 8). Časté jsou také záskoky za nemocné kolegy nebo práce odlišná od původní profese (Sýkorová 2007, s. 62).

Je tedy evidentní, že nemálo seniorů zůstává pracovním aktivní ve svém povolání, někteří se snaží vydržet v původním zaměstnání co nejdéle nebo se alespoň pokouší získat jiné pracovní místo – např. na část úvazku, v méně významném postavení atd. (Langmeier a Krejčířová 2006, s. 211, 358). Ale navzdory pracovnímu životu a různým mimopracovním aktivitám, které prarodiče mají, věnují velké množství času svým vnoučatům (Attias-Donfut a Segalen 2002, s. 284).

1.6 Shrnutí

Role prarodiče je charakteristická nejen pro období stáří, ale rovněž ji můžeme získat již v období pozdní dospělosti. Proces stárnutí a samotné období stáří se může u jednotlivých osob lišit. Existují sice věková vymezení jednotlivých životních období, je ale evidentní, že ne všichni jedinci stárnou stejnou rychlostí. Záleží také na různých faktorech, které určují, jak „starý“ se jedinec cítí. Jedná se například o věk, ve kterém se jedinec stane prarodičem, dále rozhoduje počet vnoučat, zdravotní stav, vlastnosti osobnosti, způsob chování apod.

---

¹⁵ Data pocházejí z výzkumu „Generations and Gender Survey: prospective longitudinal survey 2004-07“ (Šlapák 2007 in Kyzlinková a Kotrusová 2011, s. 8-9).

¹⁶ V úmyslu mají pracovat převážně jedinci s vyšším vzděláním, osoby žijící ve městech a v nemanuálních profesích (Češi chtějí pracovat i v důchodovém věku, 2013).

Roli prarodiče nabýváme v okamžiku narození prvního vnoučete. Nicméně výkon samotné prarodičovské role probíhá u každého rozdílně, neboť záleží na mnoha okolnostech: Velký vliv má věk prarodičů, ale i věk vnoučat, dále gender či rodinná situace. Kromě těchto faktorů hrají významnou roli i osobnostní charakteristiky.

K vnoučatům mají prarodiče velmi blízký citový vztah, vnoučata často udávají stárnoucím jedincům nový směr života. Jsou-li kontakty s vnoučaty nedostatečné, prarodiče se s touto skutečností velmi špatně smiřují. Kontakty s vnoučaty mohou být omezeny z různých důvodů: Příčinou mohou být špatné vztahy mezi prarodiči a rodiči, či komplikovanější dospívání vnoučat. Nicméně mnohdy špatné vztahy mezi prarodiči a rodiči vůbec nemusí ovlivnit kvalitu vztahů s vnoučaty.

Vztahy mezigenerační pomoci jsou v české společnosti hojně rozvinuté i přesto, že rodinné vazby prošly významnou proměnou. Prarodiče podporují rodiny svých dětí finančně, vypomáhají s domácností nebo s péčí o vnoučata. Nicméně o frekvenci a charakteru výpomoci rozhodují takové faktory, jako geografická vzdálenost, dále zmiňované vztahy s dětmi a věk vnoučat, ale také možné zaměstnání prarodičů.

Vzhledem k tomu, že se nyní odchází do důchodu v pozdějším věku, velké množství prarodičů stále vykonává placené zaměstnání, což může způsobit komplikace ve výkonu prarodičovské role. Skloubení pracovní a prarodičovské role by mohla usnadnit práce z domova, pružná pracovní doba či možnost zkráceného úvazku.

Mezi těmito „pracujícími prarodiči“ existují i tací jedinci, kteří z různých důvodů pracují i po dosažení zákonem stanovené hranice odchodu do důchodu. Často pracují v odlišné profesi, než bylo jejich původní zaměstnání. Jiní se snaží setrvat ve svém dosavadním zaměstnání co nejdéle. Ovšem podle provedených výzkumů bylo zjištěno, že placené zaměstnání nijak neovlivňuje míru pomoci s péčí o vnoučata.

2 Metodologie

2.1 Problémová situace

Jedinci, kteří se stanou prarodiči, mohou mít potřebu, resp. chtějí se věnovat svým vnoučatům. Mnozí z nich jsou stále ekonomicky aktivní. Buď ještě nedosáhli důchodového věku, nebo v důchodu z různých důvodů pracují. Nicméně pracovat ve stáří může být spojeno s určitými problémy: Pracující jedinci totiž zastávají více sociálních rolí, se kterými se musí vypořádat. V tomto kontextu jsem se zaměřila na skloubení rodinné a pracovní sféry prarodičů, tj. na otázku, jak „pracující prarodiče“ kombinují roli zaměstnance s rolí prarodiče. Mým hlavním zájmem bylo zjistit, jak tuto situaci řeší ženy, resp. babičky.

2.2 Cíl

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jak babičky interpretují vlastní prarodičovství ve vztahu k výkonu placené práce (a naopak), odhalit podstatu jejich zkušeností s kombinací prarodičovské role a role zaměstnané ženy. Jinými slovy, diplomová práce byla zaměřena na zkoumání vztahu práce a rodiny u prarodičovské rodinné generace. Směřovala k porozumění prarodičovství v kontextu participace babiček na placené práci.

2.3 Výzkumné otázky

S výše uvedeným cílem souvisejí tyto výzkumné otázky:

- Jak babičky interpretují vlastní prarodičovství ve vztahu k výkonu placené práce (a naopak)?
  - Jaké významy babičky připisují roli prarodiče?
  - Jaké významy babičky připisují zaměstnanecké roli?
  - Jaké strategie babičky volí, aby skloubily svůj pracovní život s životem rodinným, zejm. s péčí o vnoučata?

2.4 Výzkumná strategie

Empirický výzkum, coby těžiště diplomové práce, byl založen na převaze induktivního přístupu, tzn. na kvalitativní výzkumné strategii.

Kvalitativní výzkum jsem zvolila, jelikož mým cílem bylo pochopení toho, proč se lidé nějak chovají, proč nějak myslí. Snažila jsem se zjistit a pochopit, jaký význam „pracující babičky“ přikládají roli babičky, roli zaměstnankyně a jak tyto role zvládají skloubit. V tomto případě jsem získávala mnoho bohatých, hlubších informací.

Můj výzkum byl tedy takovým výzkumem, který Strauss a Corbinová popisují jako strategii, u které se nedosahuje výsledků pomocí statistických procedur. Může se týkat života lidí, příběhů, chování, chodu organizací nebo vzájemných vztahů. Kvalitativní metody se používají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o kterých toho moc nevíme. Mohou být také užity v případě, že o jevech už něco víme – tehdy získáváme nové názory na jevy. Tyto metody mohou pomoci získat o jevu detailní informace, které se kvantitativními metodami špatně získávají (Strauss a Corbinová 1999, s. 10-11). Disman dále uvádí typickou definici kvalitativního výzkumu, která odpovídá výše uvedenému: „Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaných sdělovaných informací“ (Disman 2002, s. 285).

2.5 Typ výzkumu

Pro postup získávání dat jsem zvolila zakotvenou teorii. Ze zakotvené teorie jsem využívala především postupy otevřeného a axiálního kódování. Díky těmto postupům jsem mohla vytvářet kategorie a subkategorie, určovat jejich vlastnosti a také stanovovat jejich vzájemné vztahy. Přestože mým primárním cílem nebylo vytvořit teorii podloženou daty, pokusila jsem se rovněž o selektivní kódování.

Postupovala jsem tak, že jsem systematicky shromažďovala údaje o zkoumaném jevu, tj. o významech prarodičovství, významech zaměstnání a skloubení těchto dvou oblastí. Shromažďování údajů, jejich analýza a teorie se vzájemně doplňovaly. A jak zmiňují Strauss a Corbinová, takto je teorie postupně odhalována. Začínáme vlastně zkoumanou oblastí

a necháváme, ať se vynoří to, co je v té oblasti významné¹⁷ (Strauss a Corbinová 1999, s. 14). Disman tvrdí, že se jedná o strategii, jak vyvinout teorii přímo z existujících dat, a to bez použití jakýchkoli předem připravených kritérií pro to, která data mají být vybrána. Výzkum jsem tedy začínala osobní výpovědí toho, kdo daný problém zažívá – v mém případě se jednalo o „pracující babičky“ (Disman 2002, s. 299-300).

Hendl tvrdí, že pro tvorbu zakotvené teorie je nutné, aby bylo vstupováno do terénu a docházelo ke shromažďování dat. A toto jsem učinila i já. Vstupovala jsem do terénu několikrát a získaná data jsem mezi těmito vstupy postupně analyzovala. Data jsem sbírala do okamžiku, kdy jsem se domnívala, že bylo dosaženo teoretické saturace, tj. další data již nepřispívala k dalšímu vývoji teorie. Hendl dále zmiňuje, že při vytváření zakotvené teorie se provádí několik akcí, které jsem i já dodržovala. Nejprve jsem vstupovala do terénu s prvotními představami o zkoumané oblasti. Poté jsem data získaná dotazováním zaznamenávala a zároveň analyzovala. Následně jsem vybírala nové případy, které mi měly přinést nové informace pro rozvoj teorie. Např. když se ukázalo, že babičky pracující na zkrácené úvazky nemají problém skloubit práci s péčí o vnoučata, tak jsem hledala především takové komunikační partnerky, které jsou zaměstnané na hlavní pracovní poměr. Na závěr jsem porovnávala jednotlivé případy, zachycovala jevy pomocí kategorií a integrovala poznatky (Hendl 2005, s. 127-128).

2.6 Metoda sběru dat

Hlavní metodou sběru dat bylo dotazování, konkrétně nestrukturované rozhovory.

Nestrukturované rozhovory jsem zvolila, protože umožňují dotazovanému libovolně mluvit o daném tématu. (Na rozdíl od polostrukturovaných rozhovorů, které jsou typické příliš návodnými otázkami, které dotazovaného mohou značně ovlivňovat.) Rozhovor jsem zahájila obecněji formulovanou otázkou, kterou uvádím dále v kapitole 2.7.

---

¹⁷ U zakotvené teorie nezačínáme teorií, kterou bychom poté ověřovali, jako je to u kvantitativního výzkumu (Strauss a Corbinová 1999, s. 14).

Miovský tvrdí, že při použití nestrukturovaného interview je v první řadě kladen důraz na přirozenost konverzace, na nenásilný průběh, proto jsem se snažila komunikačním partnerkám do vyprávění nezasahovat a nechala je povídat. V situaci tohoto rozhovoru je tedy určován předmět vyprávění, kterým v mém případě bylo téma prarodičovství a zaměstnání a jejich kombinace. Ve shodě s Miovským jsem neměla dopředu vytvořený plán v podobě struktury, kterého bych se pevně držela, ani jsem nedefinovala dílčí okruhy interview. Při dotazování jsem se držela především hlavního tématu, které mě zajímá. Nebylo důležité, jestli jsem se všech osob ptala stejně, jelikož otázky nemusely být identické. Nemusely být ani ve stejném pořadí a dotazování nemuselo probíhat ani stejným způsobem (Miovský 2006, s. 157).

Pokud se mi ovšem nepodařilo získat všechny potřebné informace o daném tématu, doplnila jsem nestrukturované interview o polostrukturované rozhovory. To znamená, že po ukončení vyprávění (nestrukturované části) jsem se snažila tímto „dodatečným“ dotazováním ozřejmit dosud nejasné otázky.

Měla jsem připraven seznam otázek nebo témat, které je v rámci rozhovoru nutné probrat. Tento návod mi zajišťoval, že se skutečně dostane na všechna témata vhodná pro mou práci. Na pořadí otázek a na způsobu, jakým se požadované informace získávaly, nezáleželo. Formulace otázek bylo tedy možné přizpůsobovat podle situace. Takže pokud některá ze seznamu otázek byla zodpovězena v rámci vyprávění, tj. nestrukturované části, samozřejmě jsem se na ni již znovu nedotazovala. Jak tvrdí Reichl, tato varianta interview kombinuje výhody a minimalizuje nevýhody obou krajních forem rozhovoru, tedy nestrukturovaného a strukturovaného (Hendl 2005 s. 174; Reichel 2009, s. 111-112).

Získaná data byla průběžně analyzována a na závěr interpretována.

2.7 Scénář rozhovoru

V rámci nestrukturovaného rozhovoru, jako hlavní metody sběru dat, jsem dotazovaným pokládala tyto otázky, na které měly odpovídat:

1. Jste babička - co to pro Vás znamená? (Nechat komunikační partnerku vyprávět.)
2. Jste také zaměstnaná – co to pro Vás znamená pracovat, být zaměstnaná? (Nechat komunikační partnerku vyprávět.)
3. V návaznosti na již řečené: Jste pracující babička – jak to jde/nejde dohromady? (Daří se Vám skloubit tyto dvě sféry? Jak se Vám to daří? Co děláte?)

V druhé části rozhovoru jsem se vracela k tomu, co nebylo respondentkami řečeno a co mě zajímalo. Kladla jsem převážně tyto doplňující otázky:

- Jak často se vidáte s vnoučetem/vnoučaty?
- Mají vaše setkání nějaké zvláštní důvody? Setkáváte se za nějakých zvláštních příležitostí?
- O jaké důvody, příležitosti se jedná?
- Co tak běžně s vnoučetem/vnoučaty děláte, když se vidíte?

2.8 Vzorek

Cílovou populaci pro tuto práci tvořily ženy, které byly již babičkami, ale zároveň stále vykonávaly placenou práci. To znamená, že vykonávaly jak roli babičky, tak roli zaměstnankyně. Zmíněná placená práce zahrnovala všechny druhy pracovních úvazků – práci na hlavní pracovní úvazek, na zkrácený pracovní úvazek, dohodu o pracovní činnosti apod. (Totiž v prvních rozhovorech jsem si uvědomila, že typ pracovního úvazku hraje významnou roli, a následně jsem tomu uzpůsobila výběr komunikačních partnerek.¹⁸)

Komunikační partnerky jsem získávala využitím metody sněhové koule. Nejprve jsem kontaktovala osoby z mého okolí, které splňovaly daná kritéria. Mezi tyto osoby patřily příbuzné, známé, kolegyně z práce apod. Další fáze spočívala v tom, že původní informátorka mě navedla na jiné

---

¹⁸ Ve výsledku se mi podařilo získat sedm rozhovorů od babiček pracujících na plný pracovní úvazek a sedm od babiček pracujících na jakýkoli druh zkráceného úvazku.

členky zvolené cílové skupiny.¹⁹ Jak zmiňuje Miovský, základním východiskem této metody je získání kontaktu s první vlnou či generací účastníků výzkumu. To znamená, že: „Prostřednictvím prvního kontaktu získáváme skupinu prvních kandidátů pro první fázi. Tato skupina kandidátů je složena z osob, které nominuje účastník nulté fáze (tj. člověk z první ‚generace‘) a kteří tak tvoří soubor potenciálních účastníků výzkumu“ (Miovský 2006, s. 131-132).

Základní údaje o vzorku

V průběhu všech dotazování byla atmosféra vždy příjemná. Všechny účastnice výzkumu byly velmi ochotné a snažily se mi poskytnout co nejvíce informací k danému tématu. To přisuzuji skutečnosti, že se většinou jednalo o mé známé či o komunikační partnerky, které mi byly těmito známými „dohozeny“. Rozhovory probíhaly převážně v místech bydliště komunikačních partnerech, v jejich zaměstnáních nebo i v jiném prostředí, např. v kavárně. Délka dotazování u jednotlivých účastnic výzkumu byla různá, ale převážně se pohybovala kolem 10-20 minut. Některé respondentky byly spíše stručné, ale za to se vyjadřovaly přímo k danému tématu. U jiných rozhovorů, které byly na druhou stranu delší, mnohdy docházelo k vybočování od daného tématu (např. vzpomínaly na jejich život v období výběru střední školy, období prvního zaměstnání apod.).

Je třeba také zmínit, že u charakteristik jednotlivých účastnic výzkumu nejsou uvedena jejich skutečná jména, ale pouze přezdívky, které jim byly přiděleny z důvodu dodržení anonymity.

Lenka (Resp1)

První komunikační partnerkou byla paní Lenka, jíž je 63 let. Před několik lety ovdověla a nyní žije sama. Má dva syny, z nichž oba dva vychovávají dvě děti – dceru a syna. Dětem od jednoho syna je osm a pět let a od druhého syna dva roky a pět let. Jeden syn bydlí s dětmi a manželkou v témže městě jako dotazovaná, druhý žije v obci vzdálené asi 12 až 13

---

¹⁹ K respondentkám, které mi poskytly rozhovor, jsem se následně již nevracela.

kilometrů od místa bydliště respondentky. Paní Lenka uvedla jako své nejvyšší dosažené vzdělání vyučení. Nyní je zaměstnaná jako pokladní. Již je v důchodu, a tak pracuje pouze na dohodu o pracovní činnosti (DPČ). Její pracovní doba je spíše nepravidelná.

Setkání s paní Lenkou bylo velmi příjemné, byla velmi laskavá, pozorná. Rozhovor probíhal v domě paní L. V obývacím pokoji byly na zdech a na poličkách fotky vnoučat a jejích synů. Pokud jde o dotazování, paní L. byla ochotná, ráda mi zodpověděla všechny mé dotazy. V průběhu rozhovoru u respondentky vyzorovala nervozitu – téměř po celou dobu dotazování si hrála s mikinou a všimla jsem si, že se jí i trochu klepaly ruce. Ale i přes to mluvila rozvážně, srozumitelně, bez jakéhokoli zadržávání.

Eliška (Resp2)

Paní Eliška byla druhou respondentkou, s níž jsem prováděla rozhovor. Je jí 58 let. Žije se svým druhým manželem a jejich dvěma dětmi. Z prvního manželství má ještě jednu dceru, která vychovává dvě děti ve věku dva a půl roku a tři čtvrtě roku. Se svou rodinou žije asi 200 kilometrů od bydliště účastnice výzkumu. Paní Eliška vystudovala vysokou školu a nyní pracuje stále na hlavní pracovní poměr (HPP) jako programátorka. Její pracovní doba je pravidelná, tj. osmihodinová.

Když jsem paní Elišku požádala o pomoc, velmi ochotně mi vyhověla a poskytla mi rozhovor. Z jejího vyprávění bylo zřejmé, že role babičky jí přináší radost, protože o vnoučatech mluvila s velkým nadšením.

Rozhovor probíhal v bytě, ve kterém žije, konkrétně v pokoji její mladší dcery.

Julie (Resp3)

Další participantkou výzkumu byla paní Julie, jíž je 57 let. Paní J. je rozvedená a žije ve společné domácnosti se svým životním partnerem. Z prvního manželství má dceru a syna. Dcera má tři děti, jimž jsou čtyři roky, pět a 12 let. Syn má také tři děti, z nichž nejstarší, devatenáctiletá slečna je jeho nevlastním dítětem. Jeho vlastním dětem, chlapci a děvčeti, je

sedm a 12 let. Dcera respondentky bydlí od dotazované asi 20 kilometrů a syn přibližně 10 kilometrů. Paní Julie vystudovala vysokou školu a nyní pracuje stále na plný pracovní úvazek. Je zaměstnaná jako ředitelka jedné organizace. Vzhledem k její pracovní pozici je její pracovní doba velmi nestabilní – někdy pracuje i 12 hodin denně.

Paní Julie mi taktéž velmi ochotně pomohla. Dokonce mi i nabídla, že kdybych ještě něco potřebovala, „ať se klidně ozvu“. Vypozorovala jsem, že ji mrzí, že se nemůže naplno věnovat svým vnoučatům.

Dotazování probíhalo v kanceláři paní J.

Izabela (Resp4)

Paní Izabele je 62 let. Před několika lety ovdověla, nyní žije ve společné domácnosti se svou jedinou dcerou, s dceřiným přítelem a jejich dvěma dětmi. Vnukovi jsou tři roky a vnučce půl roku. Paní Izabela získala maturitu na střední škole. Nyní je už sice v důchodu, ale stále ještě pracuje, na zkrácený úvazek. Živí se jako účetní. Pracuje od středy do pátku a její pracovní doba je převážně osmihodinová. V případě potřeby chodí do práce i v sobotu nebo si práci bere s sebou domů.

Paní Izabela nejprve vypadala vyděšeně, když jsem ji oznámila, že bude nutné, abych si rozhovor nahrávala. Při dotazování jsem si i všimla, že je z nahrávacího zařízení „nesvá“. Respondentka mluvila uváženě, hodně přemýšlela, co mi řekne a jakým způsobem, ale ve výsledku hovořila plynule a bez zadržávání. O vnoučatech mluvila s nesmírnou radostí.

Dotazování probíhalo v domě, kde žije společně s dcerou. Dotazovaná obývá přízemní část domu. Na policích nebo na skříňkách ležely hračky vnoučat.

Denisa (Resp5)

Paní Denise je 68 let, žije ve společné domácnosti se svým manželem. Má jednoho syna, který je otcem 14leté dcery. Syn žije ve vedlejší městě vzdáleném asi 10 kilometrů od bydliště paní D. Respondentka získala na střední škole maturitu. Nyní je již v důchodu. Stále však pracuje na dohodu o pracovní činnosti jako pokladní. Její pracovní

doba je nepravidelná a zahrnuje práci i o víkendech – záleží na rozdělení služeb mezi ostatní kolegyně.

Ze setkání s paní Denisou jsem byla zpočátku nervózní. Měla jsem obavu, že dotazovaná nebude chtít příliš vyprávět. Nebyla totiž příliš nadšená z toho, že si její vyprávění musím nahrávat na diktafon. Nakonec se ovšem paní D. velmi rozvyprávěla a nebyly na ní vidět jakékoli známky nervozity. Dokonce hovořila i o věcech, které jen vzdáleně souvisely s tématem.

Rozhovor probíhal na pracovišti respondentky v době před začátkem její služby.

Martina (Resp6)

Další rozhovor se uskutečnil s paní Martinou, které je 63 let. Dotazovaná je rozvedená. Nyní žije ve společné domácnosti se svým novým partnerem. Má dvě dcery, z nichž jedna vychovává dceru ve věku 12 let. Vnučka s rodiči žije v témže městě. Paní M. je vyučená. Je zaměstnaná jako pokladní, pracuje na dohodu o pracovní činnosti. Její pracovní doba je nepravidelná a zahrnuje i práci o víkendech, případně o svátcích.

Paní Martina se zprvu do dotazování příliš nechtěla (snažila se mě přesvědčit, že mi nemá co říct), ale nakonec se uvolila a řekla mi spoustu zajímavých věcí k mému tématu.

Rozhovor taktéž probíhal na jejím pracovišti v době, než jí začala služba. V místnosti tiše hrálo rádio, ale to se nijak neodrazilo na kvalitě nahraného rozhovoru.

Monika (Resp7)

Paní Monice je 60 let a žije ve společné domácnosti se svým manželem. Má dva syny, z nichž každý má dvě děti: mladší syn dva chlapce, jimž je osm let a tři roky (osmiletý syn je jeho nevlastním dítětem), starší syn taktéž dva chlapce – sedmiletého a čtyřletého. Oba synové žijí zhruba 12 kilometrů od komunikační partnerky. Paní M. vystudovala střední školu a získala dvě maturity. Nyní je zaměstnaná jako laborantka. Sice už je ve starobním důchodu, ale stále pracuje na plný pracovní úvazek. Její

pracovní doba je osmihodinová a zhruba jednou za měsíc chodí do práce i v sobotu.

Na paní Monice bylo vidět, že nahrávací zařízení ji velmi znervózňuje. Mluvila velmi tiše – myslím si, že se i styděla. Přesto mi byla ochotná odpovédět na mé otázky, i když její odpovědi byly spíše stručné.

Rozhovor probíhal v kuchyni domu paní M.

Laura (Resp8)

Paní Lauře je 65 let a žije ve společné domácnosti se svým manželem. Je matkou dvou dcer a jednoho syna. Syn má tři děti, jimž je 14 a 10 let a nejmladšímu pět let. Jedna z dcer má devítiletého syna. Syn komunikační partnerky žije asi 10 km od bydliště dotazované a dcera zhruba 45 kilometrů. Paní L. absolvovala střední školu, na které odmaturovala. Nyní pracuje jako pokladní. Je již několik let v důchodu a tuto činnost vykonává na dohodu o pracovní činnosti. Její pracovní doba je nepravidelná a zahrnuje i práci o víkendech.

Paní Laura mě překvapila svou vstřícností a ochotou. Proti ničemu neměla žádné námítky, vše mi ráda zodpověděla. Co se týče dotazování, paní L. mluvila plynule, nebyla na ní vidět nervozita. O vnoučatech mluvila s radostí a ráda se se mnou podělila o různé zážitky s vnoučaty i po ukončení dotazování.

Rozhovor probíhal na pracovišti respondentky.

Bedřiška (Resp9)

Další „pracující babička“, která mi poskytla rozhovor, byla paní Bedřiška. Je jí 66 let. Žije sama, je rozvedená. Dotazovaná má dvě dcery. Jedna z nich má sedmiletou dceru a druhá dvouletého syna a taktéž sedmiletou dceru. Jedna z dcer žije asi 15 kilometrů daleko od respondentky, druhá zhruba 12 kilometrů. Paní Bedřiška po základní škole navštěvovala učiliště. Nyní v důchodu pracuje jako prodavačka v bufetu, který provozuje na živnostenský list. Jedná se tedy o osobu samostatně výdělečně činnou (OSVČ). Pracuje 30 hodin týdně, a to i o víkendech.

I paní Bedřiška byla velmi ochotná a vstřícná, ráda mi poskytla potřebné informace. Rozhovor se uskutečnil přímo na jejím pracovišti – v bufetu, v době jeho provozu. Párkrát jsme byly vyrušeny zákazníky a musely jsme rozhovor přerušit. Přesto se paní B. rozpovídala, že se její vyprávění v jednu chvíli odklonilo od tématu.

Barbora (Resp10)

Paní Barboře je 70 let. Paní B. je rozvedená a v domácnosti žije sama. Je matkou dvou dětí, dcery a syna. Její dcera má jedno dítě (dvacetiletou dívku), syn tři děti (dceru a dva syny), jimž je 16, 28 a 30 let. Nejstarší, třicetiletý vnuk dotazované již založil svou vlastní rodinu, vychovává čtyřletou dceru. Z toho vyplývá, že paní Bohumila je již i prababičkou. Dvacetiletá vnučka (od dcery) žije asi 17 kilometrů daleko od respondentky. Druhá vnučka má své bydliště vzdálené asi 23 kilometrů. Oba dva vnukové žijí asi 250 km daleko od domova dotazované.

Paní B. se vyučila, nyní je zaměstnaná jako pokladní. Pracuje na dohodu o pracovní činnosti. Její pracovní doba je nepravidelná, zahrnuje i práci o víkendech.

Paní Barbora měla dojem, že mi nemá k danému tématu co říci, tvrdila, že informace od ní mi příliš nepomohou. Při dotazování bylo možno u respondentky pozorovat nervozitu.

Rozhovor probíhal v budově, kde paní B. pracuje.

Natálie (Resp11)

Paní Natálii je 58 let. Je rozvedená a v domácnosti žije sama. Je matkou jedné dcery, která má dvě děti – dceru a syna. Chlapci jsou dva roky a dívka šest let. Dcera žije od bydliště dotazované asi 120 kilometrů daleko. Paní N. je vyučená a nyní je zaměstnaná jako asistentka. Pracuje na plný pracovní úvazek a její pracovní doba je osmihodinová.

Rozhovor s paní Natálií probíhal v kavárně. Paní N. byla velmi komunikativní, ráda si se mnou povídala. Myslím si, že to bylo způsobené i tím, že ji doma nikdo nečekal, a tudíž byla ráda, že si s někým může

popovídat. Když jsem ji pokládala objasňující otázky, cítila se provinile, že se nejasně vyjádřila a omlouvala se mi za to.

Respondentka se pokoušela mezi svými známými, kamarádkami, kolegyněmi apod. najít další komunikační partnerky vhodné k mé diplomové práci.

Hedvika (Resp12)

Paní Hedvice je 59 let, je vdaná. Vychovala dvě děti – dceru a syna. Její dcera má dvě děti, jimž je osm a půl roku a druhému tři roky. Vnoučatům od syna je devět let a šest let. Syn žije v téže obci jako dotazovaná, dcera bydlí asi pět kilometrů od jejího domova. Respondentka uvedla jako nejvyšší dosažené vzdělání střední školu s maturitou. Nyní je zaměstnaná jako laborantka. Pracuje i v důchodu na plný pracovní úvazek. Její pracovní doba je osmihodinová.

Rozhovor s paní Hedvikou probíhal v místě jejího zaměstnání, v době polední pauzy. Zpočátku byla nervózní, stále se smála. Když jsem jí položila úvodní otázku, zvážněla a vyprávěla mi o vnoučatech a roli babičky. I tato respondentka byla velmi vstřícná. Snažila se mi mezi svými známými najít další možné komunikační partnerky.

Viktorie (Resp13)

Paní Viktorii je 58 let. Respondentka sdílí domácnost se svým manželem. Z tohoto manželství má dva syny. Starší ze synů má dceru, které je 11 let. Společně se svou rodinou žije asi 60 kilometrů od paní Viktorie.

Paní V. má vysokoškolské vzdělání a nyní pracuje na pozici účetní – stále na plný pracovní úvazek. Pracuje osm hodin denně, mívá i dost přesčasových hodin hlavně v době roční účetní závěrky.

Rozhovor s paní Viktorií se uskutečnil v poklidné kavárně nedaleko jejího bydliště. Dotazovaná hovořila o prarodičovství a o své vnučce s nadšením a radostí. Myslím si, že na toto téma by byla schopná povídat celé hodiny. Paní Viktorie mluvila plynule, nejevila ani žádné známky nervozity a ochotně mi zodpověděla mé doplňující dotazy. Vzhledem

k tomu, že v kavárně nebyli skoro žádní zákazníci, na interview jsme měly dostatečný klid a nebyly jsme ničím rušeny.

Adriana (Resp14)

Poslední dotazovanou byla paní Adriana. Je jí 60 let a žije ve společné domácnosti s manželem a jejich dcerou. Kromě dcery má ještě syna, který je starší. Syn má jedno dítě, chlapce, kterému jsou čtyři roky. Vnuk společně s rodiči žije od respondentky asi 55 kilometrů daleko.

Jako nejvyšší dosažené vzdělání paní Adriana uvedla střední školu s maturitou, resp. gymnázium. Nyní pracuje na hlavní pracovní úvazek v jedné firmě v obchodním oddělení. Její pracovní doba je osmihodinová. Za necelý měsíc se chystá k odchodu do důchodu a dále už nehodlá pracovat.

Rozhovor s paní Adrianou se uskutečnil v odpoledních hodinách po skončení její pracovní doby. Čekala jsem na dotazovanou před jejím pracovištěm, poté jsme se společně vydaly do nedaleké restaurace. Cestou tam jsem jí vylíčila všechny potřebné detaily, které se týkaly dotazování. Kavárna byla příjemná a útulná, ale byl v ní příliš velký hluk. To mi bohužel trochu zkomplikovalo dotazování – nahrávka nebyla příliš kvalitní, ale byla srozumitelná, dotazování proběhlo úspěšně. Respondentka mi ochotně odpovídala na mé doplňující dotazy, i když zprvu vypadala nervózně.

Tabulka 1: Stručná charakteristika výzkumného vzorku

číslo	jméno	věk	domácnost	vnoučata	vzdělání	nynejší zaměstnání	druh pracovního úvazku
Resp1	Lenka	63	sama	4	vyučení	pokladní	DPČ
Resp2	Eliška	58	manžel + děti	2	VŠ	programátorka	HPP
Resp3	Julie	57	partner	6	VŠ	ředitelka	HPP
Resp4	Izabela	62	s dcerou	2	SŠ s maturitou	účetní	částečný úvazek
Resp5	Denisa	68	manžel	1	SŠ s maturitou	pokladní	DPČ
Resp6	Martina	63	partner	1	vyučení	pokladní	DPČ
Resp7	Monika	60	manžel	4	SŠ s maturitou	laborantka	HPP
Resp8	Laura	65	manžel	4	SŠ s maturitou	pokladní	DPČ
Resp9	Bedřiška	66	sama	3	vyučení	prodavačka	OSVČ
Resp10	Barbora	70	sama	4	vyučení	pokladní	DPČ
Resp11	Natálie	58	sama	2	vyučení	asistentka	HPP
Resp12	Hedvika	59	manžel	4	SŠ s maturitou	laborantka	HPP
Resp13	Viktorie	58	manžel	1	VŠ	účetní	HPP
Resp14	Adriana	60	manžel + dcera	1	SŠ s maturitou	obchodní oddělení	HPP

Zdroj: autorka

2.9 Průběh výzkumu

Před samotným dotazováním jsem se samozřejmě nejprve vždy představila. Dále jsem komunikačním partnerkám podala stručnou informaci o výzkumu, seznámila je s výzkumným cílem a sdělila jim, k jakým účelům rozhovory potřebuji. Vysvětlila jsem jim tedy, že rozhovory slouží k účelu napsání diplomové práce a týkají se výhradně žen, které jsou již babičkami a zároveň stále vykonávají placenou práci.

Objasnila jsem jim, že mi vlastně poskytnou vlastní zkušenosti a názory, které jsou pro mě jako badatele významné. Abych si získala jejich důvěru, předložila jsem jim potvrzení o funkci tazatele pro výzkum, který je součástí mé diplomové práce. Toto potvrzení bylo podepsáno vedoucí mé diplomové práce. Samozřejmě jsem byla zdvořilá a snažila jsem se dodržovat pravidla komunikace. Značný věkový rozdíl mezi mnou a účastnicemi výzkumu nebyl respondentkami vnímán jako problematický.

Mimo jiné bylo třeba respondentkám poskytnout informace o samotném průběhu rozhovoru. Bylo třeba zdůraznit, že rozhovor je založen především na vyprávění dotazovaných a že víceméně záleží na nich samotných, jak dlouhý rozhovor bude, jelikož je pouze na jejich svobodné vůli, jak široce budou na dané téma vyprávět, tj. co považují za důležité mi sdělit a co naopak ne. Následně jim bylo sděleno, že rozhovor bude muset být nahrávaný, což je hlavně z důvodu lepšího, resp. detailnějšího zachycení všech informací, které mi komunikační partnerky poskytnou. Jak jsem poznamenala výše, z této skutečnosti byly mnohdy nejisté a nervózní, ale i tak pokračovaly ve spolupráci.

Jelikož některé poskytnuté informace od účastnic výzkumu mohly být i intimnějšího rázu, bylo nutné zajistit anonymitu při nakládání se získanými daty. Komunikačním partnerkám jsem se zaručila, že informace budou použity výhradně pro tuto diplomovou práci.

V neposlední řadě byl účastnicím výzkumu předložen informovaný souhlas (viz příloha č. 1), který byl jimi podepsán. V informovaném souhlasu bylo mimo jiné obsaženo prohlášení, že komunikační partnerky souhlasí se spoluprací a jsou obeznámeny se všemi potřebnými informacemi a s nahráváním rozhovorů. Anonymita byla zajištěna i při následném zpracování a analýze dat: Kromě přidělení náhodných ženských jmen komunikačním partnerkám, byla změněna i jména všech členů jejich rodiny, byly upraveny i názvy měst, čtvrtí apod.

Po informování respondentek o všech důležitých skutečnostech majících spojitost s dotazováním a jeho cílem, bylo možno přejít k samotnému dotazování. Rozhovor byl zahájen výzvou ke komunikační

partnerce, aby vyprávěla o tématech, které jsem již zmiňovala v kapitole 2.7. Při dotazování bylo nutno si všimnout a zároveň si také poznamenávat nonverbální projevy dotazovaných, tj. gesta, mimika, emoce atd. Mnohdy účastnice výzkumu zmiňovaly zajímavé informace týkající se tématu i po ukončení dotazování – tyto postřehy jsem si také zaznamenávala. Jelikož dotazování bylo založeno na vyprávění respondentek, bylo třeba ponechat co nejvíce prostoru dotazovaným k vyprávění a co nejméně ho přerušovat, o čemž jsem již také hovořila v kapitole 2.6. Důležité bylo, aby nedocházelo k ovlivňování komunikačních partnerek mnou coby tazatelkou (např. dokončování vět). Pouze tehdy, když se účastnice výzkumu zásadně odklonily od tématu, jsem se snažila je navést zpět k danému tématu. Po celou dobu jsem vyprávění respondentek pozorně poslouchala a víceméně jsem spíše jen přitakávala, abych nenarušila „tok“ jejich myšlenek. Snažila jsem se komunikační partnerky povzbuzovat k povídání tím, že jsem jim sdělila, že k danému tématu mi mohou říct cokoli, co je napadá, že žádná odpověď není chybná.

Po ukončení dotazování bylo ještě třeba zjistit identifikační údaje dotazovaných. Komunikačním partnerkám byla předložena karta účastníka výzkumu (viz příloha č. 2), kterou na požádání vyplnily.

Po získání jednotlivých rozhovorů následoval jejich doslovný přepis (ukázka přepisu rozhovoru viz příloha č. 3). Při dotazování byly mnohdy přítomny různé rušivé vlivy (např. hrající rádio, dialog jiných lidí apod.), které mi znesnadňovaly přepis vyprávění. Jednalo se zejména o prostředí pracovní či veřejné, ve kterém působily tyto rušivé vlivy. Co se týče řeči komunikačních partnerek, ve většině případů respondentky hovořily srozumitelně, a tudíž se nahrané rozhovory přepisovaly velmi dobře.

V rámci analýzy, která přišla na řadu pro přepsání rozhovorů, bylo provedeno otevřené kódování, axiální a posléze jsem se pokusila i o selektivní kódování. Postup uvádím dále v následující kapitole.

U každého rozhovoru, zejména u prvních rozhovorů, jsem reflektovala situaci, svůj postup, tj. chyby. V mém případě nebyl nalezen žádný problém se srozumitelností otázek, jelikož jsem si za hlavní techniku

sběru dat vybrala nestrukturovaný rozhovor²⁰, který je založen spíše na vyprávění na zadané téma. V prvním rozhovoru jsem udělala řadu chyb, tudíž jsem tyto data nakonec vůbec nevyužila. Při tomto dotazování nahrávací zařízení z neznámého důvodu nenahrávalo vyprávění respondentky. Tímto jsem byla poučena, abych diktafon či jiné takové zařízení vždy při každém interview důkladně zkontrolovala. Mimo jiné jsem chybovala i v kladení otázek – na závěr jsem účastnici výzkumu nepoložila všechny potřebné doplňující otázky.

---

²⁰ Tato techniku je detailněji popsána již v kapitole 2.6.

3 Výsledky

3.1 Analýza rozhovorů

Analýza sesbíraných dat, která následuje po přepisu jednotlivých rozhovorů, se skládá ze tří hlavních typů kódování – otevřeného, axiálního a selektivního.

3.1.1 Otevřené kódování

Jak zmiňují Strauss a Corbinová, základem procesu otevřeného kódování jsou dva analytické postupy. Jedná se o porovnávání a kladení otázek (Strauss a Corbinová 1999, s. 43). V první řadě jsem si získaný rozhovor řádně přečetla a následně jsem si barevně vyznačovala jednotlivé události či myšlenky. Jevům, které byly podobné, byla přiřazena stejná barva.

Dalším krokem otevřeného kódování bylo seskupení podobných pojmů do různých kategorií. Postupně jsem procházela jeden pojem za druhým a zařazovala jsem je do kategorií. V jedné kategorii byly vždy takové jevy, které si byly podobné, ale zároveň se lišily od jevů jiných – ty náležely jiné kategorii. Po celou dobu zařazování jsem si kladla otázku: „O čem to je?“ Všechny vzniklé kategorie bylo zapotřebí pojmenovat. Jako příklad je uvedena tabulka č. 6 s kategoriemi, subkategoriemi a kódy rozhovoru č. 13 v příloze č. 4. Co se týče pojmenování kategorií, Strauss a Corbinová zmiňují, že můžeme použít jak vlastní jména, tak jména z literatury i slova samotných dotazovaných (Strauss a Corbinová 1999, s. 47-48).

Ovšem s každým novým rozhovorem mnohdy bylo nutné nejen pozměnit pojmenování kategorie či subkategorie, ale někdy bylo třeba vytvářet další, nové kategorie. Bylo to způsobené tím, že v daném rozhovoru se vyskytovaly takové myšlenky a události, které nebyly nijak podobné jiným jevům z předešlých rozhovorů.

Posledním krokem procesu otevřeného kódování bylo rozvíjení vlastností a dimenzí jednotlivých kategorií a subkategorií (viz příloha č. 5). Nejprve jsem se pokusila nalézt všechny možné vlastnosti kategorií

a následně je umístit na škále, tj. určit jejich dimenzi. Strauss a Corbinová vidí rozvíjení vlastností jako důležitý proces, který vytváří vztahy mezi kategoriemi a subkategoriemi. Každá kategorie má několik vlastností a každá vlastnost se mění v rozsahu nějaké škály (Strauss a Corbinová 1999, s. 48-49).

Nyní zde předložím tabulku se všemi kategoriemi a subkategoriemi a následně se budu věnovat jejich detailnějšímu popisu.

Tabulka 2: Kategorie a subkategorie

Kategorie	Subkategorie		
Prarodičovství	Význam role babičky		
	Pomoc babiček		
	Okolnosti prarodičovství		
	Bytí s vnoučaty	Okolnosti kontaktu s vnoučaty	
		Společné trávení času s vnoučaty	
Prožívání prarodičovství			
Zaměstnání	Význam zaměstnání		
	Odchod do důchodu		
Sladování	Sladování zaměstnání s vnoučaty		
	Sladování ostatních aktivit s péčí o vnoučata		
Srovnání s rodičovstvím			

Zdroj: autorka

Význam role babičky

Prarodičovství je bezesporu všemi dotazovanými vnímáno velmi kladně – *jako významná role* (jak také ukazují četné studie, např. Hasmanová Marhánková 2011, Sýkorová 2007, Petrová Kafková 2013). Dotazovaná Laura (65 let) uvedla: „*Je to pro mě jako po roli maminky ta nejkrásnější role...*“ Dále i respondentka Natálie (58 let) vyzdvihovala roli babičky: „*A role babičky je pro mě nádherná, užívám si tu roli co nejvíc ...*“ Hedvika (59 let): „*...moc hezký období, aspoň teda já si to fakt užívám.*“

Viktorie (58 let): „...*bejt babičkou je velice důležitá životní role a význam to má pro mě obrovský...*“, Izabela (62 let): „*No, babička, to je krásná role, protože si užívám vnoučata...*“, Julie (57 let): „*Je to krásný a všechny je opravdu miluju.*“ I další komunikační partnerky se vyjadřovaly podobně.

Pro některé respondentky se vnoučata stala **novým smyslem života**. Jedná se zejména o ženy, které nemají manžela, ani partnera. Dotazovaná Izabela (62 let) je jednou z nich: „*No a vlastně ty vnoučata ted'ka jsou takovej můj smysl života, když jsem ovdověla... vnoučata mně dávaj takovou radost ze života...*“ I paní Natálie (58 let) žije ve své domácnosti sama: „*Děti nám při dnešní hektické době dávaj hodně energie a naplňují naše životy.*“

Komunikační partnerky s prarodičovstvím, resp. s prarodičovskou rolí spojují **zodpovědnost a starost o vnoučata**. Často také uváděly starosti o vnoučata v kontrastu s radostí, kterou pociťují v roli babičky – jedná se o tzv. **ambivalenci prožívání prarodičovství**. Lenka (63 let) zmiňovala: „...*je to taky radost a starost, protože o ty vnoučata se člověk bojí víc než o vlastní děti. Když je hlídám, mám větší strach. ... mám strach, aby neupadly, neodřely si koleno, aby nebyl z toho malér.*“ I Denisa (68 let) roli babičky viděla podobně: „...*pak už začínaj bejt starosti, ale radosti taky, když už začne komunikovat. ... o vnoučata, to je teda o strach, opravdu je hlídat, aby se něco nestalo, protože rodiče by nás asi zakudličkovali.*“ Adriana (60 let): „*Být babičkou je pro mě bezesporu radost a starost dohromady. Radosti mám z toho, že si občas vnuka užívám a on si se mnou hraje a poznává další věci, pohádky a jiný. Starost mám, když je nemocnej nebo když vím, že je potřeba něco dělat jinak a nechci pořád radit a lízt mladým na nervy.*“, Natálie (58 let): „*A role babičky je pro mě nádherná, užívám si tu roli co nejvíc, je to velká zodpovědnost...*“ Bedřiška (66 let): „*Člověk ale má větší strach o ně. ... prostě co kdyby se něco stalo, co mně řeknou...*“, Viktorie (58 let): „*Když jsem se dozvěděla, že se stanu babičkou, měla jsem velkou radost. ... bylo úžasný sledovat, jak snadno se učí, jak se jí všechno ukládá do paměti, jak nás všechny napodobuje.*“ Ovšem tato její radost byla doprovázena i určitými pochybnostmi: „... *když*

jsem se dozvěděla, že se narodila holka, měla jsem najednou obavy, jestli s ní budu umět zacházet. Měla jsem strach, jestli si vzpomenu, jak se starat o miminko...“ Z výše uvedeného je evidentní, že babičky se o vnoučata strachují hlavně z důvodu, aby se jim „něco“ nestalo, a zároveň aby poté nedostaly „vynadáno“ od rodičů dětí.

Nicméně role babičky se váže na určitý věk, je spojována především se stárnutím, čehož si jsou respondentky vědomé, jelikož asi třetina z nich o tomto faktu hovořila. V tomto případě je **prarodičovství vnímáno jako indikátor stáří**. Lenka (63 let): „... jsem už došla do nějakýho věku, starýho věku, ...“, Eliška (58 let): „... že jsem babička už tak stará a mám tak malý vnoučátka a můžu jít do důchodu.“, Natálie (58 let): „...tím, že jsem babička, si uvědomuju, že stárnu...“, Hedvika (59 let): „Bohužel to je spojený už s věkem.“ Ovšem oproti těmto komunikačním partnerkám je paní Laura (65 let) jiného názoru: „... takže mně v podstatě ta role babičky jako by prodlužuje, bych řekla, moje mládí.“

Z dat také vyplývá, že role babiček je popisována typicky prostřednictvím **rozmazlování vnoučat**. Téměř třetina dotázaných žen je právě tohoto názoru, tzn. úkolem babiček je mimo jiné vnoučata rozmazlovat. Lenka (63 let) uvedla: „... ale to už je takovej úděl babiček. Trošku, aby děti rozmazlovaly, a to už asi k tomu patří.“ Laura (65 let): „Můj syn vždycky mně vyčítá, že je rozmazluju, ale babičky asi od toho jsou, aby rozmazlovaly. Rodiče maj vychovávat, babičky maj rozmazlovat, že jo. ... já asi nejsem úplně ta rozmazlovací babička, já jsem dost přísná babička.“, Bedřiška (66 let): „... člověk je takovej ne důležitější, takový jako, že víc, že prostě máma třeba tohle nepovolí, tak samozřejmě babička musí. Babičky jsou na to, aby ty děti rozmazlovaly, rodiče jsou na to, aby ty děti vychovávaly, že jo.“, Natálie (58 let): „...vnoučata o něco víc rozmazluju než vlastní dceru. ... Rozmazluju je v tom smyslu, že jim trošku víc dovoluju nedodržování denního režimu.“

Pro respondentky může mít role babičky význam **znovuprožívání mateřství**: Mnohdy babičky ve vnoučatech vidí svoje děti a snaží se najít, co mají společného, v čem si jsou podobné. Vzpomínají na to, jaké byly jejich

děti, když byly ve věku vnoučat. Monika (60 let) mi sdělila: „*Jo, jednak v tom vidím svoje děti, vzpomenu si na mládí. ... Porovnávám svoje děti, jaký byly, co mají z koho. Co by mohly mít z táty. ... Jak rostou, tak se mění. ... co mi připomínají.*“ Izabela (62 let): „*Je s nima legrace, pozoruju ten jejich vývoj.*“, Denisa (68 let): „*... je to fajn bejt babičkou, protože člověk si ledacos připomene...*“, Viktorie (58 let): „*... mohu sledovat vývoj vnučky úplně jinýma očima, než svý vlastní děti.*“

Asi ve třech případech byl zmíněn termín „hlídací babička“. Z toho bychom mohli vyvozovat, že významným obsahem prarodičovství – „babičkovství“ je **hlídání vnoučat**. Asi takto podle nich má vypadat „správná“ babička. Martina (63 let): „*... důležitý je teda posláni babičky v tom hlídání a v dnešní době už skutečně to je velice důležitý...*“, Laura (65 let): „*A já jsem hlídací a ještě akční, protože se neustále něco děje, že jo.*“, Julie (57 let): „*... není možný být tou hlídací babičkou, co se dětem věnuje.*“ Zde můžeme vidět úzkou souvislost se subkategorií, která se týká pomoci babiček s péčí o vnoučata.

Babičky velmi často vzpomínaly na narození vnoučat, jejich růst a vývoj. Být babičkou tedy také znamená „**provázet**“ **vnouče životem**. Eliška (58 let) vyprávěla o tom, jak dříve s vnučkou komunikovala skrze internet: „*... takže byly doby, kdy chtěla, že třeba snídala o víkendu nebo večeřela ve všední den a chtěla chatovat s babičkou a dědou...*“ Denisa (68 let) zase vzpomínala na rané dětství její vnučky: „*... ta moje vnučka, ta málokdy přišla a pověsila se mě na krk, ale když jsem s ní dělala voloviny, tak to, to jako držela, to si teda užívala.*“ Laura (65 let): „*... to první vnouče bylo vlastně vymodlený, rozmazlený, prostě podávali jsme si ho jako panenku.*“, Bedřiška (66 let): „*Já jsem měla vnoučata pozdě. ... teď je mám malinkatý, teďka se pořád s nima zaobírám, když to teda jde...*“, Adriana (60 let): „*Oliver byl teda půl roku kojenej v kanceláři maminky a obletovaný v hezkým prostředí mezi redaktorkama. Po půl roce zůstal doma s chůvou. Od dvou let je ve školce.*“

Srovnání s rodičovstvím

Dotázané ženy, které se staly babičkami, se podle jejich soudu nachází ve zcela nové roli, která se liší od role rodičovské. Je tedy „přirozené“, že tyto dvě role porovnávají – roli babičky s rolí maminky. Shodují se v tom, že se tyto role od sebe zásadně liší. Lenka (63 let) konstatovala: *„Když byly děti malé, tak to člověk tak nebral jako ty vnoučata. ... Když byl mladej, na ně nebyl čas. Bylo to všechno takový jiný...“* Dále Izabela (62 let): *„...vlastní děti jsem si třeba tolika neužila, protože nebyl čas, stavěli jsme, chodila jsem na plnej úvazek do práce, bylo toho moc, musela jsem s nima dělat úkoly...“*, Martina (63 let): *„Lepší než s vlastníma dětima. Lepší, protože zaprvé, že se už o ty vlastní tolik nebojíte a o ty vnoučata se bojíte, ale víc si to užíváte.“*, Bedřiška (66 let): *„Je to zas něco jinýho než se svejma dětma.“*, Hedvika (59 let): *„A člověk, když měl svý děti, tak měl třeba jiný no ... povinnosti. Třeba před těma dětima byla nějaká práce nebo no, nějaká zábava, protože jsme ty děti měli brzo.“*, Viktorie (58 let): *„... mohu sledovat vývoj vnučky úplně jinýma očima než svých vlastních dětí. ... U kluků na to nebyl čas, to jsem si přála, aby už seděli, aby už chodili.“*

Pomoc babiček

Co se týče pomoci s péčí o vnoučata, babičky se snaží být co největší oporou pro své děti, ač samy mají spousty vlastních povinností. Snaží se jim poskytnout pomoc ve chvílích, kdy je to potřeba. „Babičkovství“ tak může být chápáno jako **obětování se**. Jedná se hlavně o výpomoc s hlídáním vnoučat v době, kdy jsou rodiče dětí (tj. vnoučat) zaneprázdněni. Může jít o okamžiky, kdy mají rodiče jiné povinnosti (pracovní i mimopracovní), kdy vnoučata náhle onemocní a rodiče se nemohou uvolnit z práce, nebo pokud se rodiče věnují svým vlastním koníčkům a zájmům. Je více než zřejmé, že babičky bydlící blízko vnoučat a pracující na zkrácený úvazek mají více možností, jak pomoci s péčí o vnoučata. O **frekvenci a intenzitě pomoci** tedy rozhodují takové okolnosti, jako je geografická vzdálenost nebo náročnost zaměstnání. Vnoučata paní Izabely (62 let) mají babičku de facto stále při ruce: *„... bydlíme dohromady a že kdykoli potřebujou, tak já*

*můžu pomoci. ... Takže hlídám, nebo vezmu Tomáška na výlet, nebo prostě zase jedu s kočárkem podle toho, co je potřeba.*²¹ Laura (65 let): *„... já tam jedu většinou, když je svátek, narozeniny nebo něco, když potřebují hlídat...“*, Hedvika (59 let): *„...bud’ je vyzvedávám ze školky, nebo i s těma dvěma staršíma choděj na volejbal, tak já s nima chodím na volejbal nebo do nějakýho kroužku.... Hlídáme jedny, třeba dceři. Řekne mi: „Mami, já mám pátýho turnaj, vzala by sis je?“ Tak si je vezmu a zároveň řeknu druhéj a bereme si je všechny čtyry.“*, Adriana (60 let): *„Já pak ráda vypomůžu v případě nemoci, nachlazení nebo výjimečně když si bude chtít odpočinout, vyspat a najíst u babičky.“*

Jiné babičky sice pomáhají s péčí o vnoučata, ale není to již tak často. Péče o vnoučata je pak skutečnována spíše v době prázdnin dětí či o jejich dovolené. Mezi tyto babičky patří i paní Monika (60 let): *„... v létě o prázdninách, když už to jsou školáci, že jo, tak jsou tady děti i o prázdninách. Rodiče tolika dovolený nemaj.“* Viktorie (58 let): *„Bohužel jsem nemohla kromě dovolený pomoci hlídat vnučku, například při nemoci a vzhledem k tomu, že bydlíme 60 km od sebe, tak ani běžný denní potřeby.“* Ale i přes tento fakt se snaží pomoci s hlídáním: *„Od jejich čtyř let ji pravidelně hlídáme v době prázdnin školky, školy.“* Eliška (58 let): *„... a aby Emě třeba pomoci s těma dětma, že jo, přece jenom jet na dovolenou s dvouma dětma...“*, Adriana (60 let): *„Dost těžko se mi pomáhá, pokud to je potřeba narychlo. Musím si nechávat na tyhle dny dovolenou.“* Ovšem dotazovaná Julie (57 let) s péčí o vnoučata nemůže pomáhat skoro vůbec, ač by i chtěla. Je to způsobeno povahou jejího zaměstnání: *„... se nemůžu věnovat tolik dětem při své náročný práci.“*

Ukázalo se, že věk vnoučat je další důležitou okolností výkonu prarodičovské role, tj. určuje podobu prarodičovství. S přibývajícím věkem jsou vnoučata samostatnější, a tudíž již není třeba je tolik hlídat. Právě paní Martina (63 let) má dvanáctiletou vnučku, která je již víceméně schopná se

---

²¹ Mimo jiné paní Izabela po dokončení rozhovoru zmínila, že své dceři ulehčuje i tím, že jí pomáhá s domácností. Pomáhá s vařením, tj. vaří oběd nejen pro sebe, ale i pro dceru s rodinou, a pomáhá i se žehlením prádla.

o sebe postarat sama: „*Akorát když chodí na ty kroužky, tak samozřejmě se musí večer, když jde z kroužku, tak se musí jít naproti.*“ Dotazovaná Barbora (70 let) má již všechna vnoučata dospělá, a tak je zřejmé, že její pomoc s hlídáním není potřeba vůbec.

Kromě takové výpomoci, jako je hlídání, byla zmiňována i **finanční pomoc** vnoučatům. Díky tomu, že mé komunikační partnerky stále vykonávají placené zaměstnání, jsou pak schopny vnoučatům vypomoci i takovýmto způsobem. Placené zaměstnání tu tedy vystupuje jako zdroj peněz, který je následně vztahován k vnoučatům. Paní Julie (57 let) má natolik náročné zaměstnání, že se svým vnoučatům nemůže věnovat vůbec, a tak se jim to snaží vynahradit alespoň nákupem oblečení či jinými dárky, což můžeme považovat za **alternativní strategii výkonu role babičky**. O kontaktu s vnoučaty, resp. o vidání se s nimi, pak můžeme hovořit jako o hlavní strategii výkonu prarodičovské role. Dále Izabela (62 let) je finančně nápomocná: „... *protože jsem schopná si něco i ušetřit, nebo když je potřeba investovat do domu, protože když mladý maj hypotéku, tak se o ty náklady třeba podělíme...*“ Laura (65 let): „... *je to i o tom, že tím, že si člověk něco navíc vydělá, tak zase to může investovat dál do těch vnoučat... co vydělám, obratem prostě otáčím zase speciálně pro ty své vnoučata...*“, Barbora (70 let) uvedla, že byla velmi finančně využívána: „... *tomu staršímu jsem pomohla se školou finančně... vnučka od dcery teda chodila tady do školy, takže ke mně chodila na obědy a celkem dost jsem ji pomohla, že jsem ji oblíkala...*“ Zde jsou viditelné různé typy pomoci prarodičů podle charakteru jejich zaměstnání.

Okolnosti prarodičovství

Komunikační partnerky hovořily o **zájmech a jiných aktivitách vnoučat**, kvůli nimž pak kontakt s prarodiči nemusí být tak častý. Bedřiška (66 let): „*Tahle chodí hrát na trumpetu, takhle chodí na břišní tance...*“ I paní Lenka (63 let) obsáhle hovořila o zájmech a povinnostech všech čtyř vnoučat: „*Nejstaršímu vnukovi už bude osm, ten už chodí do školy. Má spoustu už vlastních zájmů a koníčků, hlavně taky i povinnosti... Jeho sestra mladší chodí do školky a mimo jiné tam chodí taky do tanečního*

kroužku...“²² Martina (63 let): „... ona teda chodí i na sjezdovky do kurzů už asi deset let pomalu...“ Kromě toho se také velmi ráda věnuje pejskovi, kterého má dotazovaná.

Kromě výše uvedeného, komunikační partnerky vyprávěly také o vztahu vnoučat k nim samotným. V tomto ohledu se shodovaly. Tvrdily, že čím jsou vnoučata starší, tím více opadá jejich zájem o babičku. Tohoto názoru byla i paní Lenka (63 let), která mi tuto skutečnost sdělila po ukončení rozhovoru. Dále Denisa (68 let): „*Furt jsem si říkala: „jo to je dobrý, ještě mě chce“ a najednou to přišlo a už přišla jednou za tři neděle, za měsíc. ... Ale vzhledem k tomu, že máme jenom tu jednu, tak se s tím musím smířit.*“ Martina (63 let): „... když ty děti pak stárnou, nebo vnoučata, tak samozřejmě už tu babičku taky tolik nepotřebujou, už jsou víc v kolektivu, už jsou nějaký kamarádky ... ta babička už pak jde malinko na vedlejší kolej.“, Laura (65 let): „... nejstarší vnučce je čtrnáct a tak to už vidím teď, jak pomalinku nás už nepotřebuje, že už ani nevyhledává tady pobýt přes víkend, protože má své kamarádky a různé věci...“, Viktorie (58 let): „*Jen nevím, jestli o nás bude ještě stát, všechno už bude zase jinak.*“ Je evidentní, že vnoučata v určitém věku začínají mít své záliby a jsou více mezi svými vrstevníky, takže nejspíš proto už nemají takový zájem trávit svůj čas s prarodiči. **Věk vnoučat** je tedy významnou okolností výkonu prarodičovství.

Okolnosti kontaktu s vnoučaty

Ne vždy prarodiče bydlí v témže město jako jejich děti s vnoučaty, což již bylo zmíněno. Někteří žijí ve vedlejších městě, jiní desítky kilometrů daleko a jiné babičky dělí od vnoučat velká část republiky. A právě vzdálenost bydlišť prarodičů a vnoučat ovlivňuje, jak často se společně stýkají, jak bylo patrné již v předchozí části. Lenka (63 let): „*No tak*

---

²² „*Od druhého syna dcerka byla u zápisu, takže už jí taky nastanou školní povinnosti. Mimo jiné chodí do hudební školy a na mažoretky. ... chodí cvičit a s ní chodí malej bráška, kterej musí být u všeho. ... A ten je teďka z těch vnoučat nejmilejší, protože to je takovej ještě šmudla malej na mazlení.*“

s vnoučatama od toho staršího syna přeci jenom, protože jsou tady blíž, takže je vidím i v tejdnu, někdy dvakrát, někdy jednou, někdy i víckrát.“ Paní Izabela (62 let) nejenže žije ve stejném městě jako její vnoučata, ale dokonce společně sdílí jednu domácnost, resp. žijí v jednom domě: *„To já bych nevydržela, že bych je neviděla. I když přijdu domů v pět, tak aspoň na chvíli, že jo, to je úplně jasný...“* Martina (63 let): *„... ona chodí na P. do školy a my bydlíme na P., takže ona se stává třeba ráno i odpoledne, ale že ne na dlouho.“* Syn od paní Hedviky (59 let) se svými dvěma dětmi žije taktéž ve stejném městě jako dotazovaná a dcera s dětmi jen pouhých pět kilometrů daleko: *„Tak třeba ty odpoledne se jim věnuju ... No, každé den, aspoň s některou.“*

S přibývajícím vzdáleností pak frekvence vzájemných návštěv klesá. Lenka (63 let): *„Druhé vnoučata, ty jsou trošičku dál. ...je to přece jenom už náročnější na dojíždění na čas. ... Tak ty zas tak často nevidím...“* Julie (57 let): *„Jeden víkend jedem do P. a jeden vidím Vaškovy děti.“* Monika (60 let): *„Vždycky na nějaký víkend, tak jsou čtyři, tak nějak to prostřídát, no.“* Laura (65 let): *„Nemám je každý den, protože tím, že nebydlí v N.... takže když přijedou, je to tady na noc samozřejmě, takže to není jako že každý den na chvíli, ale to já mám ten víkend.“* Bedřiška (66 let): *„... to aspoň dvakrát tejdne. Když je auto, tak to člověk pořídí, že jo.“* Dotazovaná Viktorie (58 let) má vnoučata asi 60 kilometrů daleko: *„Jezdili jsme k nim téměř každý víkend, a tak jsem si mohla roli babičky dost užívat.“*

Dcera paní Elišky (58 let) žije s vnoučaty ve městě vzdáleném až 200 kilometrů: *„Akorát, že přijížděj, tak jako já nevím no, někdy jedou měsíčně, někdy byly doby, že jsem je viděla třeba jednou za čtvrt roku.“* Paní Natálie (58 let) je na tom obdobně – dcera s vnoučaty žije 120 kilometrů daleko: *„Bohužel díky tomu, že nebydlí v P., ale v J., mám na ně málo času a vidíme se málo. ... Zhruba jednou za dva měsíce přijede dcera s oběma dětma a trávíme tu spolu víkend.“* Paní Barbora (70 let) má již i pravnučka, ale žije s vnukem ve městě vzdáleném 250 kilometrů: *„Už jsem i prababička, jenomže pravnučka ty jsou až v O., takže je mám daleko, tak je vidím tak dvakrát do roka.“*

Ale pravidlem pro vzájemná setkávání vnoučat s prarodiči jsou vždy takové příležitosti, jako oslavy narozenin, svátků a Vánoce. Tyto dny se snaží trávit vždy všichni pohromadě. Lenka (68 let): „... *každý měsíc vždycky někdo něco má, tak když už by to nešlo jinak, kvůli nějakým povinnostem nebo něčemu, tak při těchhle příležitostech minimálně jednou za měsíc se teda všichni vidíme.*“, Julie (57 let): „*Nikdy nezapomenu gratulovat jak vnoučatům, tak dětem.*“, Monika (60 let): „*Oni sem jezděj určitě svátky a narozeniny ...*“, Laura (65 let): „... *já tam jedu většinou, když je svátek, narozeniny nebo něco, když potřebujou hlídat...*“ Paní Bedřiška (66 let) taktéž uváděla, že se všichni scházejí při těchto příležitostech: „*To se furt, všechny dohromady, všechny.*“ Dále Natálie (58 let): „*Snažím se s nima vídat o narozeninách, nebo svátcích ...*“, Viktorie (58 let): „...*setkáváme se běžně v průběhu roku. Ale pravidlem pro setkání jsou její narozeniny. ... Další sváteční příležitosti jsou Vánoce, který jsme do teď trávili taky společně.*“, Adriana (60 let): „*Svátky a narozeniny všech se snažíme slavit společně a většinou to vychází.*“ K hlavním příležitostem jejich vzájemných kontaktů tedy patří především „**hlídání**“ a nejrůznější **rodinné oslavy**. Nicméně vídání se s vnoučaty nemusí mít nějaký zvláštní důvod – mohou se navštěvovat i „jen tak“.

Pokud však návštěvy nejsou možné příliš často, přistupují babičky k možnostem dnešní doby, která je technologicky vyspělá. Vnoučatům telefonují či využívají internetové komunikace přes Skype. Eliška (58 let): „... *my se na tom Skype vídáme dost často a Hanička už je v tom věku, že ji to baví si povídat přes ten Skype ... takže takhle ji vidím častěji.*“, Natálie (58 let): „... *dcera má webovou kameru, často si s dětmi povídám a mám radost z toho, že je můžu vidět. ... Vnučce párkrát za týden volám i na telefon...*“, Viktorie (58 let): „... *používáme Skype .. asi dvakrát týdně v předem domluveným čase.*“

Okolnosti kontaktu s vnoučaty se prolínají s typy prarodičovské pomoci. Je zde zřejmý vztah: např. geografická vzdálenost, význam pro četnost, povahu kontaktů, resp. druh aktivit.

Společné trávení času s vnoučaty

Babičky se svými vnoučaty tráví svůj čas velmi rozdílně. Záleží zde na spoustě různých faktorů. Rozhodující je především věk vnoučat a jejich zájmy, ale také množství času, které společně tráví. Svou roli také hraje to, kolik času společně tráví – zda např. hodinu po škole, nebo třeba celý víkend. Nicméně hlavně převažuje trávení společného času venku, tj. v přírodě, dominují také různé **sportovní aktivity** a **výlety**. Lenka (63 let): *„Nebo pokud je léto, jsou venku na písku, na houpačce, maj tam lano na šplhání, skluzavku. ... když je teda pěkně, tak ty maj taky takovej domeček na hraní, maj tam koš na basket, branky na fotbal, takže spíš je to takovýhle zaměření. ... tam u toho staršího syna maj i ovečky, maj tam i koně, tak to musíme hospodářství obejít, tak než tu havěť všechnu pohladíme, nakrmíme, tak to je o zábavu postaráno.“*, Eliška (58 let): *„Tak třeba jsme se viděli, že jsme jeli společně na dovolenou, abychom se víc užili...“*, Izabela (62 let): *„Takže hlídám, nebo vezmu Tomáška na výlet, nebo prostě zase jedu s kočárkem ... v sobotu jsem s Tomáškem, dá se říct, strávila skoro celý den, protože jeli s malou do Hradce k doktorovi, takže jsme ho tady měla celý dopoledne, no a když se vyspal, tak jsme šli na zámek.“*, Martina (63 let): *„...chodíme třeba v létě na to kolo, někde na procházky... ona velice se věnuje pejskoj. Chodí na agility, chodíme s ním všude...“*, Laura (65 let): *„... jezdíme na hory, jezdíme do aquáče, chodíme po horách, jezdí se mnou na dovolenou... mě donutí, že vylezu na kolo, jedeme na dopravní hřiště.“*, Bedřiška (66 let): *„V létě je mám vlastně, si je беру na výlet nebo někam... na dopravní hřiště chtěj se mnou furt chodit nebo chodíme, když je mám na chvíli jenom, tak chodíme do B. nakrmit kozičky... No, loni jsem je měla na jeden den v P. Vždycky je někam vezmu...“*, Hedvika (59 let): *„Jako když je mám na dýl, tak jezdíme, fakt jezdíme na různý výlety. ... Na kolo, brusle tam maj, tak s nima na kole, na bruslích, ale jako dá se říct, že aktivně.“*, Viktorie (58 let): *„...vymýšlíme výlet do okolí. Je pravda, že se teď stává, že se jí nechce.“*, Monika (60 let): *„Venku jsme co nejvíc, jak to jde, do lesa chodíme, podle počasí, podle období, no.“*

Dále s vnoučaty hrají rozličné **hry**, navštěvují různé **kulturní akce**, jako divadla, kina, koncerty, dokonce i **společně vaří, učí se** apod. Monika (60 let): „*Na zahradě, doma hry nějaký, Černýho Petra většinou a takovýhle, doma si pouštíme autíčka, vařej se mnou rádi.*“, Barbora (70 let): „*Nebo i mezi prací prostě si zajdem třeba na kafe nebo na koncert...*“, Natálie (68 let): „*S vnučkou, jak jsem říkala, se snažím jezdit na výlety do okolí P., do divadýlka, kina, cukrárny a tak dál. ... Užíváme si večerní pohody, hraní her a čtení po večerech a chodíme spát pozdějc.*“, Viktorie (58 let): „*Vnučka mívá samozřejmě už i víc školních povinností a učení, stane se teda, že se někdy spolu učíme, opakujeme.*“ Mimo jiné společně hrají spousty her – na školu, na kadeřnický salón, společně vytváří vánoční výzdobu. Adriana (60 let): „*A tak si i já chystám na chvíli s vnukem chytré zábavy a učení hrou. ...si u nás rád hraje, má tu koš plný různých hraček a přenosnou truhličku s poklady.*“ Dále paní Adriana zmiňovala, že chodí společně na procházky se psem, navštěvují hřiště, učí vnuka chodit po přechodu, společně si kreslí, vaří a pečou. Denisa (68 let): „*Tak povídáme si, ale teď už je to horší. Musím spíš vyzvídat... taky nakupujeme...*“

Z výpovědí komunikačních partnerek bylo možné vytvořit typologii společných volnočasových aktivit. Byly zmiňovány:

- (1) aktivity vzdělávací (plnění školních povinností, sbírání praktických zkušeností – pomoc při vaření, návštěva dopravního hřiště),
- (2) prosté trávení času (povídání si, čtení, nakupování),
- (3) fyzické aktivity (procházky, sport – jízda na kole, na bruslích),
- (4) návštěvy kulturních akcí (divadlo, kino, koncerty),
- (5) zábavní aktivity (hraní her),
- (6) cestování (společné dovolené, výlety).

Prožívání prarodičovství

Výše jsem již hovořila o ambivalenci prožívání prarodičovství. Na jednu stranu je role prarodiče významná, protože působí babičkám obrovskou radost, na druhou stranu mají obavy, jestli se v péči o vnoučata nedopustí nějakých chyb.

Ovšem některé respondentky vůbec žádné obavy neuváděly. Eliška (58 let) hovořila takto: „*Je to pro mě hrozný potěšení, že mám vlastně dvě zdravá vnoučátka.*“ Monika (60 let) popisovala roli babičky obdobně: „*Jo, je to úžasný.*“

Některé komunikační partnerky pocítují i výčitky svědomí. Často je mrzí, že na vnoučata nemají tolik času. Jednou z nich je paní Julie (57 let): „*Mám ale špatný svědomí a výčitky. ... se nemůžu věnovat tolik dětem při svý náročný práci.*“ Podobně je na tom i Natálie (58 let): „*Mrzí mě, že někdy dceři nemůžu pomáhat s hlídáním, protože třeba zrovna nemám možnost si vzít dovolenou...*“

Význam zaměstnání

Tak jako role babičky, tak i role pracující osoby má pro dotazované svůj zvláštní význam. V předchozích kapitolách jsem uvedla, že více jak polovina respondentek je již v důchodovém věku, ale stále pracují. Jsou zaměstnané buď na nějaký druh zkráceného úvazku, nebo stále vykonávají práci na hlavní pracovní poměr. Zaměstnání má pro ně celou řadu významů, ale mezi hlavní důvody, proč pracují, patří **finanční prostředky**, **sociální kontakty** a **pocit uspokojení, resp. vidí práci jako určitou formu zábavy či potěšení**. Co se týče finančních prostředků, mnohdy tento význam měl úzkou spojitost s pomocí vnoučatům ve smyslu jejich finanční podpory. Eliška (58 let): „*... že mám vlastně vyšší příjem, než kdybych nepracovala...*“, Denisa (68 let): „*Ale je to nutný pro nějaký ten kontakt mezi lidma...*“, Laura (65 let): „*Radost z toho, že jsem mezi lidma a z toho, že nějakou korunu ušetřím a můžu zase to rozdávat dál.*“, Bedřiška (66 let): „*... dělám proto, abych byla mezi lidma, abych si něco vydělala a protože se musí.*“, Barbora (70 let): „*... společnost člověk potřebuje a finance taky, aby dětem mohl sem tam trošku pomoci. ... baví mě to tady.*“, Natálie (58 let): „*Práce mě baví, vážím si toho, že ji mám,...*“, Hedvika (59 let): „*Jako prostě bejt pořád ještě, nechci říkat užitečná, to jako nevím, ale prostě bejt pořád mezi lidma...*“, Viktorie (58 let): „*Práce mě spíš bavila, i když byly i horší chvílky.*“, Julie (57 let): „*Tak nejen, že mě moje práce živí, ale taky mě naplňuje.*“

Nicméně byly uváděny i takové významy, jako **potřeba denního režimu**. Denisa (68 let): „... člověk má nějaký režim nebo musí mít nějaký režim, ať je starý nebo mladý a penzisti už vůbec musejí mít režim...“, Monika (60 let): „... když člověk chodí do práce, tak má určitě režim, motivaci, musí přemýšlet.“

Práce v kontextu stáří má i svá negativa. Některé komunikační partnerky zmiňovaly, že je nyní jejich zaměstnání stojí více sil a cítí se být unavené. Jednou z nich je paní Eliška (58 let): „...že jsem unavená a že se mi už ráno nechce vstávat a moc už se mi pracovat nechce, ...“. Viktorie (58 let) je podobného názoru: „Stojí mě to víc sil a mám pocit, že mi nezbyvá už tolik sil na rodinu. ... stejně cítím únavu.“ Výjimku představovala paní Izabela (62 let), která tvrdila pravý opak: „... si jdu třeba do práce jakoby odpočinout od té domácnosti a od těch dětí...“

Odchod do důchodu

Většina dotázaných je již v důchodu, ale nachází se mezi nimi i malá část (asi třetina žen), která se k odchodu do důchodu teprve pomalu chystá. O blížícím se odchodu do důchodu hovořily komunikační partnerky velmi podobně – těší se, až nebudou muset docházet do zaměstnání a budou mít více volného času, který budou moci věnovat svým vnoučatům. Odchod do důchodu tedy pojmají jako **otevřený časový prostor pro prarodičovství**. Eliška (58 let) mi sdělila: „A už se těším, až půjdu do důchodu a budu moct hlídat dýl. ... Až budu v důchodu, tak si tam zajedu a budu tam moct být, jak dlouho budu chtít.“ Julie (57 let): „Ale za tři roky půjdu do důchodu a to už snad bude situace jiná. Budu se moct dětem trochu věnovat.“, Natálie (58 let): „...ale moc bych si přála být už v důchodu, abych měla mnohem víc času na vnoučata.“, Viktorie (58 let): „Ale teď už docela odpočítávám čas do příštího roku, kdy mám jít do důchodu.“, Adriana (60 let): „Zanedlouho, to znamená ani ne za měsíc, už budu v penzi a tak si vnuka budu užívat doma i na chalupě třeba.“

Sladování zaměstnání s vnoučaty

Výkonu prarodičovské role mohou bránit bariéry jak na straně prarodičů, tj. babiček, tak na straně vnoučat. To, jak se babičkám daří či nedaří skloubit jejich pracovní život s životem rodinným (resp. s péčí o vnoučata) se odvíjí především od druhu pracovního úvazku a od povahy zaměstnání. Je zřejmé, že dotazované, které pracují na jakýkoli druh zkráceného pracovního úvazku, mají menší potíže s kombinací role babičky a zaměstnankyně než ženy, pracující na hlavní pracovní poměr. Co se týče povahy samotného zaměstnání, výkon pracovní činnosti v náročnější, popř. vedoucí pracovní funkci taktéž stěžuje skloubení pracovního života s péčí o vnoučata. Eliška (58 let) je jednou z těch žen, která ještě vykonává práci na hlavní pracovní úvazek: „... *nejde, protože když jsem pracující babička... se s nima můžu vidět jenom, když si vezmu dovolenou, anebo když oni přijedou k nám...*“ Monika (60 let): „*Snažím se. V tejdnu v práci, o víkendech děti, když to stihnu. Jinak to jde těžko. Pracovní doba je dlouhá. V tejdnu moc to nevyhází. Čím je člověk starší, tak je unavenější.*“, Nina (58 let): „*Mrzí mě, že někdy dceři nemůžu pomáhat s hlídáním, protože třeba zrovna nemám možnost si vzít dovolenou... Ráda bych si jich užívala celý léto, ale to bohužel jako pracující babička nejde.*“, Dotazovaná Viktorie (58 let) a Adriana (60 let) zmiňovaly, že se jim hůře pomáhá s hlídáním vnoučat díky jejich zaměstnání. Hlídat mohou pouze ve dnech, kdy mají dovolenou. Výjimku tvoří paní Hedvika (59 let), která absolutně nemá žádný problém skloubit pracovní sféru s péčí o vnoučata: „*Jako při té práci, kterou dělám, se to dá... samozřejmě mají rodiče, vnučky choděj do školy, do školky, a když potom odpoledne je potřeba nebo chci si je vzít...*“ Tyto ženy tráví nejvíce času se svými vnoučaty hlavně o víkendech a v době prázdnin vnoučat²³, kdy si na tyto dny berou v práci dovolenou.

Dotazovaná Julie (57 let) zastává velmi náročnou pracovní pozici. Kombinovat roli babičky a roli pracující osoby se jí vůbec nedaří. Nicméně mi sama sdělila názor na tuto situaci – myslí si, že buď se chodí do práce,

---

²³ Viktorie (58 let): „*Každý rok vymyslíme jeden týden dovolené někde na cestách po vlasti. Vlastně jí věnuju skoro celou letní dovolenou.*“

nebo se pečují o vnoučata, ale obojí dohromady pro ni neexistuje. Dále uvedla: „... při mé práci, kdy má běžnej pracovní den 12 hodin a nikdy nevím, kdy budu muset na jednání nebo něco řešit. Nejsem schopná ani pravidelně vozit děti do kroužků.“²⁴

Daleko jednodušší to mají ženy, které pracují na zkrácené úvazky. Lenka (63 let) mi pověděla: „...do té práce já zas tak často nechodím, tak se to vždycky nějak domluví.“ Izabela (62 let): „...mám výhodu, že v té práci si to můžu upravit, jak chci, takže když je potřeba pohlídat vnoučata, anebo já nevím něco, nějaký úkol mám doma, tak si to pak v práci můžu dohnat třeba, že buďto si práci vezmu domů, nebo můžu jít dělat třeba v sobotu na dopoledne, takže zatím se mně to daří...“, Denisa (68 let): „Udělám si pro ni čas vždycky, protože si říkám, dokud ještě mě občas chce, tak si teda ten čas udělám.“, Martina (63 let): „Tak v současné době se to už teda kloube velice dobře. ... už je odrostlejší, už je samostatnější, takže takovýto hlídání už není potřeba až tolik.“, Laura (65 let): „...vzhledem k tomu, že sice pracuju, ale není to každý den, takže si to tomu přizpůsobím...“, Bedřiška (66 let): „Je to těžký, ale jde to. ... I když se to nedaří, tak se to musím podařit. Musíme si to naplánovat všechno...“, Barbora (70 let): „Kdykoliv je možnost. Takže, takže i třeba všední den, nebo tak, jak se jim to hodí a já mám volno.“ **Charakter práce a typ úvazku** zde tedy vystupuje jako významná okolnost výkonu obou rolí.

Někdy ale nastává i taková situace, že babičky nemají problém s vymezením času na vnoučata, mohou si práci přizpůsobit svým potřebám, ale naopak vnoučata jsou ta, která ten čas nemají. Jsou zaneprázdněna buď nějakými povinnostmi (školními i mimoškolními), nebo mají své koníčky, které jim zabírají čas. Zde pak hovoříme o bariérách vzájemných kontaktů na straně vnoučat. Příkladem je paní Lenka (63 let): „... i když třeba jsem v důchodu a měla bych čas, tak jsou děti zaneprázdněny... děti už mají těch povinností, přesto že jsou malý, maj jich dost...“ Dále Monika (60 let): „Ale

---

²⁴ Z této situace paní Julie nemá příliš dobré pocity, což je předloženo na v kategorii „Prožívání prarodičovství“.

oni maj taky svoje aktivity, svoje zájmy, tak když to nějak skloubíme dohromady, no.“

Sladování ostatních aktivit s péčí o vnoučata

V péči o vnoučata může babičkám bránit nejen jejich zaměstnání, ale i jiné povinnosti a aktivity. Patří k nim například péče o domácnost nebo věnování se svým vlastním koníčkům. Hedvika (59 let): *„Jako práci, tu práci svou mám a tu, jako by tu práci doma, nebo nevím, tak tu odložím, když mám mít děti. ...už nemám rodiče, to je taky hodně. Ten, kdo má rodiče, musí se starat o starý rodiče, tak to musí rozdělit.“*; Viktorie (58 let): *„V mladším věku mi práce nevadila, zvládala jsem práci, koníčky, být babičkou.“* Stárnutí pak může významně ovlivňovat zvládání obou rolí. Adriana (60 let): *„Mám své koníčky, potřebuju stihnout plno věcí doma a užívat si vnuka. ... A rodiče maj omezený čas. A já taky.“* I paní Bedřiška (66 let) hovořila o svých pracovních i mimopracovních povinnostech: *„Musí se to a já jsem spací vagón, takže ráno nepořídím vstávat. ... a jak špatně vidím, tak večer nic neudělám, ráno spím, tak já to všechno musím stíhat přes poledne a to je makačka. ... tady jsem třeba dvě hodiny dopoledne, že jo, přes poledne to všechno zmáknou.“* Julie (57 let): *„K tomu péče o domácnost, uvařit, vyprat, postarat se o zahradu... A posledního půl roku i o invalidního muže.“*

3.1.2 Axiální kódování

Strauss a Corbinová nazývají axiální kódování jako nový způsob skládání údajů dohromady. Dochází vlastně ke spojení kategorií s jejími subkategoriemi (Strauss a Corbinová 1999, s. 71). Ale jelikož nelze zcela od sebe oddělit otevřené a axiální kódování, vztahy mezi jednotlivými kategoriemi a subkategoriemi jsem se pokoušela nalézt již výše. Nyní se je pokusím detailněji zpracovat.

Základem axiálního kódování bylo sestavení paradigmatického modelu, který zahrnuje: příčinné podmínky – jev – kontext – intervenující podmínky – strategie jednání a interakce – následky. Při jeho sestavování jsem se pokusila nejprve určit jev, ke kterému se zaměřuje všechno jednání

a interakce. Následně jsem identifikovala příčinné podmínky, které způsobují existenci jevu. V další řadě bylo třeba stanovit kontext, tj. vše, co se nachází „kolem“ jevu. Následující krok se zaměřoval na zachycení intervenujících podmínek, což jsou vlastně všechny podmínky, které nějakým způsobem ulehčují či naopak znesnadňují interakce v nějakém kontextu. Poté jsem určila strategie jednání, díky nimž dotazované vykonávaly určený jev. Na závěr jsem popsala následky tohoto jednání (Strauss a Corbinová 1999, s. 70).

V další fázi, po vytvoření paradigmatického modelu, jsem se pokusila najít všechny možné vztahy mezi jednotlivými subkategoriemi a kategoriemi. (V příloze č. 6 uvádím tabulku č. 7 se vzájemnými vztahy mezi jednotlivými kategoriemi a subkategoriemi.)

Nyní zde předkládám v přehledné tabulce paradigmatický model a následně se věnuji jeho popisu.

Tabulka 3: Paradigmatický model

Příčinné podmínky	Jev	Kontext	Intervenující podmínky	Strategie jednání a interakce sladování pracovní a prarodičovské role	Následky jednání a interakcí
Být babičkou a zároveň být stále zaměstnaná. Posunutí odchodu do důchodu – babičky stále pracují. Potřeba peněz. Potřeba být mezi lidmi. Potřeba být v kontaktu s vnoučaty.	Sladování role babičky s rolí zaměstnané osoby.	Obtížnost sladování role babičky s rolí zaměstnané osoby. Snaha o úspěšnou a efektivní harmonizaci těchto dvou oblastí.	Na straně prarodiče: jejich věk, postavení v zaměstnání (charakter a pozice). Na straně vnoučat: jejich věk, zájmové aktivity, povinnosti. Situace dospělých dětí.	Odchod do důchodu. Práce na plný/částečný úvazek. Ne/flexibilní pracovní doba. Výkon méně náročné/náročnější pracovní funkce. Práce z domova.	Úspěšné/neúspěšné skloubení pracovních povinností s péčí o vnoučata. Výčitky svědomí. Únava. Radost. Potěšení.

Zdroj: autorka

Jako *jev* bylo určeno sladování role babičky s rolí zaměstnané osoby. Zahrnuje jak výkon role prarodiče, tak výkon role zaměstnance určité organizace.

Příčinné podmínky, důvody, proč dochází ke snaze sladit roli babičky s rolí zaměstnankyně, můžeme vidět v potřebě být v kontaktu s vnoučaty, dále v potřebě peněz, v potřebě být mezi lidmi, ale i v posunu věkové hranice odchodu do důchodu, což má za následek, že ony babičky stále vykonávají placené zaměstnání.

Sladování role babičky s rolí zaměstnané osoby je uskutečňováno v *kontextu*, který chápeme jakou soubor vlastností jevu. Můžeme za něj považovat obtížnost sladování role babičky s rolí zaměstnankyně, snahu o úspěšnou a efektivní harmonizaci těchto dvou oblastí.

Všechno toto se děje za *intervenujících podmínek*. Na straně prarodiče se jedná o jejich věk, postavení v zaměstnání (charakter a pozice). Na straně vnoučat můžeme pod těmito podmínkami vidět jejich věk, zájmové aktivity a povinnosti. Rozhodující je také situace dospělých dětí. Uvedené podmínky mají vliv na úspěšné či neúspěšné skloubení pracovní sféry se sférou rodinnou (tj. péče o vnoučata).

Za *strategii jednání sladování pracovní a prarodičovské role* můžeme považovat odchod do důchodu, práci na částečné úvazky, flexibilní pracovní dobu, práci z domova či výkon méně náročné pracovní funkce. Aby docházelo k úspěšnému zvládnutí pracovní sféry s péčí o vnoučata, musí k tomu být učiněny výše uvedené kroky. Ovšem v datech nelze identifikovat volbu částečného úvazku jako strategii zvládnutí těchto rolí, nicméně účastnice výzkumu tento druh úvazku vidí jako výhodu. Neúspěšná harmonizace pak může být následkem neflexibilní pracovní doby, práce na plný pracovní úvazek či výkonu náročnější pracovní funkce, která nedovolila zvládnutí obou rolí.

Za *následek* těchto strategií můžeme považovat úspěšné či neúspěšné skloubení pracovních povinností s péčí o vnoučata. Pro neúspěšné skloubení těchto dvou oblastí jsou typické pocity, jako výčitky svědomí. Naopak při úspěšném zvládnutí obou oblastí jsou patrné pocity jako radost ze společného trávení času s vnoučaty či dokonce únava.

3.1.3 Selektivní kódování

Na závěr jsem se pokusila i o selektivní kódování. V rámci něho jsem vybrala, resp. vytvořila centrální kategorii, tedy ústřední jev, kolem něž jsou seskupeny ostatní kategorie. U této centrální kategorie jsem určila její vlastnosti a následně i dimenze. Dále jsem se snažila ústřední jev uvést do vztahu k ostatním kategoriím. Jak uvádí Strauss a Corbinová, centrální kategorie musí být dostatečně široká, aby k sobě dokázala vztáhnout ostatní pomocné kategorie (Strauss a Corbinová 1999, s. 92). Po těchto krocích přichází na řadu vytvoření kostry příběhu právě o tomto ústředním jevu, tj. o centrální kategorii.

Slad'ování zaměstnání s vnoučaty	Výkon role babičky může být znesnadňován zaměstnáním babiček. Rozhodující je druh pracovního poměru a povaha samotného zaměstnání. Když je zaměstnání náročnější nebo je vykonáváno na hlavní pracovní poměr, slad'ování obou zmíněných rolí je problematictější. Pokud se však jedná o zaměstnání vykonávané na zkrácený úvazek, kombinace těchto rolí se jeví spíše jako bezproblémová.
Slad'ování ostatních aktivit s péčí o vnoučata	Péče o vnoučata a trávení volného času s nimi má vždy přednost před zájmovými aktivitami a povinnostmi v domácnosti.
Srovnání s rodičovstvím	Role babičky je hodnocena lépe než role maminky. Babičky si užívají vnoučata více než vlastní děti, jelikož jako rodiče měli více povinností – nebylo tolik času.

Zdroj: autorka

Kostra příběhu

Hlavní příběh je o tom, jak ženy jako babičky zvládají prarodičovskou roli, která je mnohdy komplikována výkonem placeného zaměstnání. Pokud babičky vykonávají zaměstnání na jakýkoli druh zkráceného úvazku, můžeme říci, že roli babičky zvládají bez větších obtíží. Ovšem práce na plný pracovní úvazek může výkon prarodičovské role značně zkomplikovat. Ženy se i přesto snaží případné vzniklé obtíže eliminovat, aby mohly trávit co nejvíce možného času se svými vnoučaty, což jim působí potěšení. I přes veškeré snahy se zde mohou objevovat i jiné těžkosti, které mohou bránit setkávání s vnoučaty. Jedná se o zájmové aktivity jak babiček, tak vnoučat, o péči o domácnost babiček, roli může hrát i vzdálenost bydlišť. Jestliže jde o aktivity ze strany babiček, dávají před nimi přednost vnoučatům.

3.2 Shrnutí výzkumu

Toto shrnutí odpovídá vzorku komunikačních partnerek ve věkovém rozpětí 57-70 let. Z celkového počtu respondentek (tj. 14) jich polovina pracuje na hlavní pracovní poměr a druhá polovina na nějaký druh zkráceného úvazku. Ovšem ne všechny dotazované jsou před věkovou hranicí odchodu do důchodu. Více jak polovina již pobírá starobní důchod.

Co se týče druhu zaměstnání, většinou se jednalo o zaměstnání podobná – nejvíce jsou zastoupeny pokladní. Pokud se zaměříme na vzdělání, nadpoloviční většina uvedla vyučení nebo střední školu s maturitou. Pouze tři dotazované absolvovaly vysokou školu, čemuž odpovídá i druh zaměstnání – ředitelka, programátorka, účetní. Domácnost většinou vždy s někým sdílí – s životním partnerem nebo s dětmi. Jen minimum dotazovaných žen žije sama.

Před započítáním samotného výzkumu jsem si stanovila hlavní výzkumnou otázku: *Jak babičky interpretují vlastní prarodičovství ve vztahu k výkonu placené práce (a naopak)?* Během dotazování komunikační partnerky stále stáčely hovor k prarodičovství. Z toho můžeme usoudit, že hlavní akcent kladou na roli babičky, nikoliv na roli zaměstnankyně. Ale vzhledem k tomu, že tento výzkum byl o prarodičovství, mohlo to být způsobené i tím, že jim bylo známo téma výzkumu.

Prarodičovská role byla komunikačními partnerkami spojována se stárnutím a stářím jako životním obdobím, což se ovšem neshoduje s tvrzením Sýkorové (2007): Podle jejího výzkumu právě prarodičovství není vnímáno jako znak stáří. Nicméně i přesto má role babičky bezesporu pro všechny dotazované velký význam. Žádná z respondentek se o prarodičovství nevyjádřila v negativním slova smyslu. Sice hovořily o obavách či strachu, ale role babičky jim přináší především radost a potěšení – o svých vnoučatech vyprávěly s nesmírnou láskou. O tomtéž píše i Sýkorová (2007), která zmiňuje i to, že vztah k vnoučatům bývá odlišný od vztahu k vlastním dětem, jelikož v něm jde hlavně o emoce. Našly se i takové ženy, pro které se vnoučata stala novým smyslem života. Podle Žumárové (2009), která se odvolává na Uhlendorff, je kladen důraz na vztah vnoučat s jejich prarodiči, jelikož si myslí, že vnoučata svou existencí pomáhají prarodičům překonat takové životní události, jako je například smrt životního partnera. Vnoučata se stávají smyslem jejich života.

Zmíněné obavy byly spojovány převážně se strachem o vnoučata, aby se jim „něco“ nestalo. Dotazované se v roli babičky cítí za vnoučata více zodpovědné, než když byly v roli maminky a pečovaly o své děti.

Dále považují za důležité, že mohou pozorovat, jak vnoučata rostou a vyvíjí se. Vzpomínají na to, jaké byly jejich děti, když byly ve věku vnoučat. Porovnávají, co mají společného, v čem si jsou vnoučata a jejich děti (tj. rodiče vnoučat) podobná a v čem jsou zase naopak odlišná.

Vzhledem k tomu, jak velký význam pro ně role babičky má, snaží se vnoučatům věnovat co nejvíce svého volného času. Nejenže spolu podnikají výlety, sportovní aktivity, hrají společenské hry, společně se učí, babičky se snaží pomáhat s péčí o vnoučata i v případech, kdy se rodiče nemohou o své děti z nejrůznějších důvodů postarat. Babičky pak mohou „fungovat“ jako (1) partnerky pro volný čas, jako (2) vzdělavatelky, jako (3) „hlídačky“.

Podle Kuchařové a kol. (2006) babičky jsou potřeba hlavně v situacích, kdy mají rodiče pracovní i mimopracovní povinnosti, pokud je vnouče nemocné nebo má školní prázdniny. Ovšem mnohdy jim situaci znemožňuje buď geografická vzdálenost, nebo samotné zaměstnání babiček, což uvádí i Kuchařová a kol. (2006). Žádná z dotazovaných babiček se nevyjádřila v tom smyslu, že by někdy odmítla pomoci s vnoučaty, když o to byla požádána a neměla v tu dobu žádné jiné povinnosti. To tedy znamená, že bariéry ve výpomoci s vnoučaty se nenachází v oblasti ochoty babiček, ale ve vnějších faktorech, které jsem již zmiňovala. Kromě pomoci, která se týká péče o vnoučata, byla zmiňována i pomoc finanční či pomoc v domácnosti.

Ač jsou babičky a mnohdy i vnoučata časově vytížená, společně se vždy setkávají na nejrůznějších rodinných oslavách. Takže pokud není možnost se s vnoučaty vidět častěji, navštěvují se alespoň v tyto dny. Jsou jimi například oslavy narozenin, svátků, ale také Vánoce. Sýkorová (2007) uvádí, že tyto významné dny tvoří jakousi integrující součást rodinného života.

Role babičky je spojena i s určitým zklamáním. Vnoučata rostou a dospívají a v určitém věku jsou raději v kolektivu svých vrstevníků a na babičky již tolik času nemají. Tuto skutečnost potvrzují ve svém výzkumu i Attias-Donfut a Segalen (2002). Ač to dotazované nevyjádřily přímo, bylo viditelné, že je jim to líto. Tuto proměnu prarodičovské role přijímají spíše problematicky. Ale i přesto svá vnoučata rozmazlují a snaží se pro ně dělat „první poslední“, čímž jsou babičky charakteristické.

Navzdory tomu, jaký význam komunikační partnerky přisuzovaly roli babičky, i role zaměstnankyně je pro ně důležitá. I když nadpoloviční většina z nich již dosáhla věku odchodu do důchodu, tak stále vykonává placené zaměstnání. Mezi hlavní důvody, proč dotazované ženy stále pracují, jsou hlavně finanční prostředky. Tuto skutečnost potvrzuje i Český statistický úřad, který právě finance uvádí jako hlavní motiv pokračujícího výkonu placené práce. Právě díky získaným finančním prostředkům mohou babičky svým vnoučatům nakupovat dárky, vzít je na nějaký výlet či jim jinak finančně vypomoci.

Dále je pro ně podstatné to, že jsou v kontaktu s lidmi, jelikož některé z nich svou domácnost s nikým nesdílí, tj. žijí samy. Pro některé je zaměstnání zábavou, baví je. Jiné pracují, jelikož jim zaměstnání udává denní režim.

Ovšem účastnice výzkumu, které ještě nedosáhly věku, kdy mohou odejít do důchodu a stále jsou zaměstnané na hlavní pracovní poměr, se těší, až tohoto věku dosáhnou. Může to mít spojitost s tím, že některé respondentky hovořily o únavě, kterou pociťují z výkonu práce. Z výzkumu Rabušice a Mareše ale vyplývá, že 79 % mladších respondentů předseniorského věku (tj. jedinci ve věku 50-54 let) si myslí, že dosažením důchodového věku do starobního důchodu odejdou. Jakmile se ale blíží jejich důchodový věk, odchod do důchodu myslí vážně už jen 68 % respondentů (Rabušic 1998, s. 275).

Z dat také vyplývá, že lépe se daří skloubit práci s péčí o vnoučata především babičkám, které pracují na nějaký druh zkráceného úvazku, tj. dohoda o pracovní činnosti, práce na částečný úvazek. Tyto ženy mají

možnost si práci přizpůsobit podle svých potřeb. Pokud je tedy třeba, aby se věnovaly vnoučatům, práci si podle toho uzpůsobí.

Dotazované pracující na hlavní pracovní úvazek jsou ve svízelnější situaci. S vnoučaty mohou pomáhat až po pracovní době, nebo spíše o víkendech a v době jejich dovolené.

Velmi podstatná je také povaha samotného zaměstnání a pracovní funkce. Dudová a kol. (2007) si jsou této skutečnosti také vědomy. Uvádí, že čím náročnější povolání jedinec vykonává, tím více práce negativně ovlivňuje jeho rodinný život. Paní Julie je jedinou z mých komunikačních partnerek, která zastává zodpovědnější pracovní funkci. Často pracuje přesčas, o víkendech nebo si práci bere i domů. Kvůli tomu ji zbývá jen minimum volného času, ve kterém se také musí ještě starat o domácnost.

Navzdory tomu, že každá z dotazovaných se nachází v jiné situaci, shodují se na tom, že si čas na vnoučata udělají vždy, když jen to jde. Jen již zmiňovaná paní Julie je toho názoru, že buď se žena věnuje rodině, nebo práci, ale obojí dohromady dle ní nejde.

Respondentky se mimo jiné i nacházejí v takové situaci, že ony samy by na vnoučata měly čas, ale zase naopak vnoučata ten čas nemají, jelikož mají spousty svých aktivit a povinností. Toto může souviset již se zmiňovaným věkem vnoučat, ve kterém již babička není ve „středu jejich pozornosti“.

Závěr

Přes všechny těžkosti, které komplikují výkon prarodičovství, role babičky byla komunikačními partnerkami vnímána velmi pozitivně a pro všechny měla velký význam. Na prarodičovství byl z jejich strany kladen jasně větší důraz než na výkon placené práce.

Charakter prarodičovství a výkon této role je ovlivněn různými okolnostmi, mezi které můžeme řadit geografickou vzdálenost, věk vnoučat, rozhodující je ale i samotné zaměstnání. Někteří autoři uvádí ještě další faktory, které ovlivňují prarodičovství, jako je zdravotní stav babiček, což může souviset s jejich věkem, nebo i vztahy s dětmi (tj. rodiči vnoučat) ovlivňují charakter prarodičovství (Margaret Mueller a kol. 2002 in Dopita 2005). Ale o těchto faktorech se mé komunikační partnerky nezmiňovaly.

Je evidentní, že se vzrůstající vzdáleností bydliště babiček od vnoučat se snižuje frekvence jejich setkávání. Dalo by se tedy předpokládat, že úzké kontakty mezi rodinnými generacemi existují díky malé vzdálenosti mezi jejich bydlištěm, což také tvrdí Kuchařová a kol. (2002). Ovšem tato skutečnost se v mém výzkumu neukázala jako významná. I navzdory větší vzdálenosti charakterizují komunikační partnerky jejich vzájemné vztahy jako emociálně blízké. Méně častý osobní kontakt s vnoučaty je totiž často doplňován komunikací pomocí různých komunikačních prostředků, mezi něž patří mobilní telefony a internet. Je zjevné pouze to, že díky velké geografické vzdálenosti nejsou babičky „po ruce“ každý den. To znamená, že nemohou vypomáhat s péčí o vnoučata příliš často. Ale i přes velké vzdálenosti, která je od sebe dělí, se všichni pravidelně setkávají při příležitostech různých rodinných oslav.

Kvůli vysokému věku, ve kterém se odchází do důchodu, velká část babiček je stále ekonomicky aktivní. A jak jsem zmiňovala i zaměstnání může značně ovlivnit výkon prarodičovské role. Velmi záleží na povaze pracovní činnosti a také na druhu pracovního úvazku. Čím je zaměstnání náročnější, tím hůře se daří babičkám obě role skloubit. Ale i přes to se pracující babičky snaží trávit s vnoučaty co nejvíce času. Jenže s přibývajícím věkem vnoučat klesá jejich zájem o společné aktivity

s babičkami, a tím upadá mým komunikačním partnerkám starost o skloubení těchto dvou sfér.

Setkání s „pracujícími babičkami“ byla velmi přínosná nejen pro samotný výzkum, ale i pro mě osobně. Díky dotazování s jednotlivými komunikačními partnerkami jsem měla možnost vidět prarodičovství z jiného úhlu. I samotná tazatelská činnost pro mě byla další zkušeností. S každým provedeným rozhovorem jsem se vždy snažila zdokonalovat a poučovat se ze svých chyb. A i přesto, že jsem se dopustila některých omylů, si myslím, že se mi podařilo nalézt alespoň částečně odpovědi nastanovené výzkumné otázky. Při dalším výzkumu bych se zaměřila na zdokonalení techniky dotazování – snažila bych se více povzbuzovat účastníky výzkumu k vyprávění.

Pro další šetření v této oblasti by bylo zajímavé se zaměřit i na muže, tj. pracující dědečky, a porovnat jejich odpovědi s pracujícími babičkami.

Na závěr bych chtěla podotknout, že se ztotožňuji s názorem de Singlyho (1999), který tvrdí, že i přes zvyšování mezigenerační nezávislosti, vazby mezi nejbližšími příbuznými jsou stále zachovány. Je zřejmé, že dospělé děti jsou se svými rodiči stále v kontaktu a navzájem si pomáhají a podporují se. Pomoc ze strany rodičů je pak určitým projevem citů k jejich dětem. Stárnoucí rodiče tak zaujímají v životě svých dětí významné postavení, jelikož mimo jiné přispívají k udržování pozitivních rodinných vazeb a působí tak jako tmelící člen (Žumárová 2009, Hasmanová Marhánková 2010).

Anotace

Příjmení a jméno autora: Keroušová Kristýna

Název katedry a fakulty: Katedra sociologie a andragogiky FF UP

Název diplomové práce: Významy prarodičovství

Počet znaků: 136 448

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 46

Klíčová slova: prarodičovství, vnoučata, placené zaměstnání, stáří, mezigenerační vztahy

Práce je zaměřena na zkoumání vztahu práce a rodiny u prarodičovské generace, tj. u babiček. Cílem bylo zjistit, jak babičky interpretují vlastní prarodičovství ve vztahu k výkonu placené práce a naopak. Na základě přečtené literatury byly popsány související pojmy, načež byl vypracován výzkumný projekt se všemi jeho náležitostmi. Následně započal sociologický výzkum. Prarodičovství bylo bezesporu označováno jako významnější. Výkon placeného zaměstnání má také svůj význam, ale nikoliv tak velký. Samotné zaměstnání patří k faktorům, které mohou komplikovat výkon prarodičovské role a určovat jeho charakter.

Annotation

Keywords: grandparenthood, grandchildren, paid employment, old age, intergeneration relationship

The diploma thesis is focused on research of the relation of employment and family from the grandparental generation's point of view, i.e. grandmother's. The aim was to find out how grandmothers interpret their own grandparenthood in the relation to their performance in their employment and vice versa. Based on literature, I have read, there were described related terms after which the research project was prepared with all its requirements. Subsequently, the sociological research started. The grandparenthood was determined as more important. The performance in their employment has its meaning too, but less significant. Particularly, employment belongs to factors that can complicate the performance of the grandparental role and determine its character.

Seznam použité literatury a zdrojů

ALAN, J. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989.

ATTIAS-DONFUT, C., SEGALLEN, M. The Construction of Grandparenthood. *Current Sociology*, 2002, roč. 20, č. 2, s. 281-294.

Češi chtějí pracovat i v důchodovém věku. [online]. Český statistický úřad, 2013 [cit. 8. 10. 2014]. Dostupné z WWW:

http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/cesi_chteji_pracovat_i_v_duchodovem_veku_20131009

DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002.

DOPITA, M. Věk: Stáří – Role: Prarodič. In SÝKOROVÁ, D., ŠIMEK D., DVOŘÁKOVÁ, M. *Třetí věk trojí optikou*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, s. 33-44.

DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š., HAŠKOVÁ, H., MAŘÍKOVÁ, H., VÍZNEROVÁ, H., VOHLÍDALOVÁ, M. *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007.

DUDOVÁ, R., HAŠKOVÁ, H. MAŘÍKOVÁ, H., UHDE, Z. *Práce a péče: proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky v Evropské unii*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008.

ETTLEROVÁ, S., KUCHAROVÁ, V., MATĚJKOVÁ, B., SVOBODOVÁ, K., ŠŤASTNÁ, A. *Postoje a zkušenosti s harmonizací rodiny a zaměstnání rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006.

FARKOVÁ, M. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing, 2009.

HABERLOVÁ, V., KYZLINKOVÁ, R. *Rodinné potřeby zaměstnanců*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009.

- HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. Proměny prarodičovství v kontextu představ aktivního stáří. In RYŠAVÝ, D. *Problémy ohrožených skupin. Mezigenerační vztahy v rodině*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 11-26.
- HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. *Aktivita jako projekt: Etnografie volnočasových center pro seniory*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team, 2010.
- HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče*. Praha: Portál, 1996.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005.
- HÖHNE, S., KUCHAROVÁ, V., SVOBODOVÁ, K., ŠŤASTNÁ, A., ŽÁČKOVÁ, L. *Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2010.
- Jaké je složení domácností v ČR? [online]. Český statistický úřad, 2013 [cit. 7. 10. 2014]. Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/jake_je_slozeni_domacnosti_v_cr20130307
- KOTRUSOVÁ, M. Zvyšování flexibility u pracovní doby a pracovních podmínek jako jedna z možností podpory zvyšování zaměstnanosti starších osob. *Fórum sociální politiky*, 2009, roč. 3, č. 4, s. 13-19.
- KŘÍŽKOVÁ, A. (ed.) *Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006.
- KUCHAROVÁ, V., ETTLEROVÁ, S., NEŠPOROVÁ, O., SVOBODOVÁ, K. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006.

- KUCHAŘOVÁ, V., RABUŠIC, L., EHRENBERGEROVÁ, L. *Život ve stáří. Zpráva o výsledcích empirického šetření*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2002.
- KYZLINKOVÁ, R., SVOBODOVÁ, K. Práce z domova a její zásah do rodinného života. *Fórum sociální politiky*, 2007, roč. 1, č. 1, s. 11-17.
- KYZLINKOVÁ, R., KOTRUSOVÁ, M. Zaměstnanost starších osob na částečný úvazek: role zdravotního stavu. *Fórum sociální politiky*, 2011, roč. 5. č. 3, s. 7-13.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Radosti a strasti prarodičů aneb Když máme vnoučata*. Praha: Grada Publishing, 1997.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006.
- MITCHELL, E., HAMPLOVÁ, D., CHALOUPKOVÁ, J., KOTÝNKOVÁ, M. *Kdo se postará?: Dítě mezi rodinou, státem a trhem*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2012.
- ORT, J. *Kapitoly ze sociologie stáří: (Společenské a sociální aspekty stárnutí)*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2004.
- PACOVSKÝ, V. *O stáří a stárnutí*. Praha: Avicenum, 1990.
- PETROVÁ KAFKOVÁ, M. Mezigenerační solidarity ve stárnoucí společnosti. *Sociální studia*, 2010, roč. 7, č. 4, s. 63-84.

- PETROVÁ KAFKOVÁ, M. *Šedivějící hodnoty?: Aktivita jako dominantní způsob stárnutí*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2013.
- RABUŠIC, L. *Česká společnost stárne*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.
- RABUŠIC, L. Časové aspekty českého důchodového věku. *Sociologický časopis*, 1998, roč. 34, č. 3, s. 267-283.
- REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009.
- SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999.
- STRAŠÍKOVÁ, B. *V roli rodičů a prarodičů*. Praha: Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2004.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999.
- SVOBODOVÁ, K. Seniorská generace a její životní situace. In KUCHAROVÁ, V., ŠŤASTNÁ, A. *Partnerství, rodina a mezigenerační vztahy v české společnosti*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociální věci, 2009, s. 89-106.
- SÝKOROVÁ, D. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007.
- SÝKOROVÁ, D. Změna sociologické perspektivy aneb od nukleární rodiny k širší rodině. *Sociální studia*, 2009a, roč. 6, č. 4, s. 43-54.
- SÝKOROVÁ, D. Věková identita. *Sociológia*, 2009b, roč. 41, č. 2, s. 149-167.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007.

VÁLKOVÁ, H. Babičky a dědečci. In WITTMANNOVÁ, J. *Aktivní v každém věku. Pracovní seminář odborníků v oblasti pohybových aktivit seniorů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 71-76.

VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. *Čeští seniori včera, dnes a zítra*. Brno: Výzkumné centrum Brno, 2004.

ŽUMÁROVÁ, M. Mezigenerační vztahy v rodině a jejich sociální důsledky. In ŽUMÁROVÁ, M., BALOGOVÁ, B. *Mezigeneračné mosty*. Košice: Menta media, 2009, s. 81-93.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Stručná charakteristika výzkumného vzorku	43
Tabulka 2: Kategorie a subkategorie	48
Tabulka 3: Paradigmatický model	66
Tabulka 4: Vztahy mezi centrální kategorií a ostatními kategoriemi	68
Tabulka 5: Kódy z rozhovoru č. 13	93
Tabulka 6: Vlastnosti a dimenze kategorií a subkategorií	96
Tabulka 7: Vzájemné vztahy mezi kategoriemi a subkategoriemi.....	97

Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: Karta účastníka výzkumu

Příloha č. 3: Přepis rozhovoru

Příloha č. 4: Otevřené kódování – přehled kódů

Příloha č. 5: Vlastnosti a dimenze kategorií

Příloha č. 6: Vzájemné vztahy mezi kategoriemi

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane,

děkujeme Vám za ochotu poskytnout rozhovor pro účely výzkumu prováděného v rámci mé diplomové práce na téma prarodičovství. Vaše zkušenosti a názory jsou pro nás velmi cenné. Abychom je mohli využít, dovoluujeme si Vás informovat o následujícím:

Rozhovor je třeba nahrávat na diktafon – jen tak lze zachytit veškeré sdělené informace. Nahrávka bude poté přepsána a „anonymizována“, tzn. nikde nebude uváděno Vaše jméno ani adresa. Úryvky z rozhovoru, obsahující Vaše výroky, nebude možné v žádné fázi výzkumu spojit přímo s Vaší osobou.

Zavazujeme se, že přepis rozhovoru bude využit pouze pro výzkumné záměry a archivován v anonymizované podobě. Zdůrazňujeme také, že účast na výzkumu je zcela dobrovolná. Máte právo kdykoliv a bez udání důvodu rozhovor ukončit.

Jakékoli dotazy ke zpracování nebo využití nahrávky Vám zodpoví pověřená tazatelka nebo níže uvedená vedoucí diplomové práce.

Za Vaši spolupráci předem děkujeme!

Bc. Kristýna Keroušová
studentka oboru Sociologie a andragogika

tel.: 723 624 786

Doc. Ph.Dr. Dana Sýkorová, Ph.D.
vedoucí diplomové práce

tel.: 585 633 404

tel. na sekretariát: 585 633 392

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu, který je součástí diplomové práce. Diplomantka mě informovala o cíli výzkumu, seznámila mě s průběhem rozhovoru a se zacházením se získanými informacemi, která budou anonymizována.

Měl/a jsem možnost vše řádně a v klidu zvážit, měl/a jsem možnost se diplomantky zeptat na vše, co jsem považoval/a za pro mě podstatné. Jsem informován/a, že mám možnost kdykoliv od spolupráce na projektu odstoupit, a to bez udání důvodu.

Podpis komunikační partnerky

Příloha č. 2: Karta účastníka výzkumu

1. Kartou vyplnil/a: ŽENA MUŽ
2. Kolik je Vám let? _____
3. Jaký je Váš rodinný stav?

a) svobodná/ý
b) vdaná/ženatý
c) rozvedená/ý
d) ovdovělá/ý

4. S kým nyní žijete ve společné domácnosti? (*zakroužkujte prosím vše, co odpovídá Vaší situaci*)

a) sama/sám
b) s životním partnerem/partnerkou
c) s některým z Vašich dospělých dětí
d) s některým z Vašich vnoučat
e) s někým jiným (<i>prosím doplňte s kým</i>)

5. Kolik máte dětí? _____

Prosím, konkrétně vypište kolik dcer a kolik synů.

---

6. Kolik máte vnoučat? _____

Prosím, konkrétně vypište kolik vnuků a kolik vnuček + od kterého z Vašich dětí.

---

7. Kolik je let vnoučatům?

Prosím, rozepište, kolik kterému vnoučeti/vnučce je let.

---

8. Jak daleko bydlíte od Vašich vnoučat?

Prosím, konkrétně rozepište, od kterého vnoučete/vnučky jak daleko bydlíte.

---

9. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

a) základní škola
b) vyučení/střední škola bez maturity
c) vyučení/střední škola s maturitou
d) vysoká škola

10. Jaké je Vaše nynější zaměstnání?

---

11. Vykonávám práci:

a) na plný úvazek
b) na zkrácený úvazek
c) na dohodu o pracovní činnosti
d) na dohodu o provedení práce
e) jiné (<i>prosím doplňte</i>)

12. Jaká je Vaše pracovní doba?

---

13. Jste nějakého náboženského vyznání? *Pokud ano, prosím uveďte jakého.*

Příloha č. 3: Přepis rozhovoru

Rozhovor proveden 21. 1. 2014 15:30 – 16:30, nahrávka 8 min.

Taz: Tak, jsi babička, tak co to pro Tebe teda znamená?

Resp4: No babička, to je krásná role, protože si užívám vnoučata, protože vlastní děti jsem si třeba tolika neužila, protože nebyl čas, stavěli jsme, chodila jsem na plnej úvazek do práce, bylo toho moc, musela jsem s nima dělat úkoly a já nevím co všechno. No a teďka to je takový jenom volnější, protože pomáhám, to samozřejmě, ale u toho se taky bavím. Takže to je taková opravdu pěkná role. No a vlastně ty vnoučata teďka jsou takovej můj smysl života, když jsem ovdověla, takže ten život je úplně o něčem jiným a vlastně .. ty vnoučata mně dávaj takovou radost ze života, se dá říct.

Taz: Ehm.

Resp4: Je s nima legrace, pozoruju ten jejich vývoj. Vlastně s Tomáškem jsem trávila asi víc času, protože byl sám, byl první a bylo to takový trošku jiný. Teď už se to musí dělit mezi dvě děti. No, a když pak jsou třeba nemocný, no tak se věnuju podle potřeby, že jo.

Taz: Ehm.

Resp4: No ... a je to opravdu moc hezký, každému to přeju, to babičkovství, protože jak říkám, člověk si to užívá úplně jinak a přijde na to v tomhle tom věku, že vlastně vůbec není důležitý, jestli mám vygruntováno, jestli mám utřenej prach nebo setřenou podlahu, ale spíš jestli teda mám čas na ty vnoučata. Ale je pravda, že ty vnoučata dokážou taky utahat (smích).

Taz: (smích)

Resp4: Že to je taky únavný někdy a s tím věkem už jako .. ubývaj síly a už toho tolik nevydržím třeba. A takže v osm si sednu k televizi a pak tam třeba usnu, protože jsem utahaná. Ale jinak si myslím, že se snažím těm dětem věnovat, těm vnoučatům a že .. opravdu to je taková spíš zábava no,

než ty vlastní děti, protože to je člověk pořád ve stresu, byla taky jiná doba, pořád se něco schánělo a tím že jsme stavěli a neměla jsem už svoje rodiče, takže to všechno bylo složitější. Vlastně jsem neměla u ruky babičku pořád tak, jako to je u nás, že jo, protože tady je výhoda, že bydlíme dohromady a že kdykoli potřebujou, tak já můžu pomoci. Takže hlídám, nebo vezmu Tomáška na výlet, nebo prostě zase jedu s kočárkem podle toho, co je potřeba.

Taz: Ehm. Můžeme přejít k další otázce?

Resp4: (přikývnutí)

Taz: Tak, co to pro Tebe znamená pracovat, být zaměstnaná?

Resp4: No, tak už pracuju jenom na půl úvazku. Mám teda smlouvu na dobu neurčitou. Vlastně mně ji prodloužili, když jsem požádala o důchod. Předtím jsem dělala na plnej úvazek. A teďka vlastně nabídli mě, jestli nechci dělat ještě s tím důchodem na půl úvazku, takže jsem pokračovala, vlastně ve stejné práci a .. momentálně je to ideální, protože tu práci znám, jsem sama ve své kanceláři, nikdo mě do toho nemluví, jak si co udělám, tak mám a důležitý to je vlastně ze dvou důvodů. Za prvé samozřejmě finančně, protože jsem schopná si něco i ušetřit nebo když je potřeba investovat do domu, protože když mladý maj hypotéku, tak se o ty náklady třeba podělíme a .. kromě toho se dostanu mezi lidi, protože kdybych zůstala doma a vlastně bez toho manžela, tak by to bylo asi všechno složitější a takhle aspoň prostě přijdu na jiný myšlenky. Takže to jsou ty dva momenty, který vlastně pro mě jsou důležitý. No, a je fakt, že už jsem chtěla skončit, už asi třikrát, a protože máme nového šéfa, tak ten mě vždycky přesvědčil a sám to říkal, že to pro mě určitě bude lepší, když... No, on mě říkal, že když zůstanu úplně doma, tak budu na prášky (smích).

Taz: (smích)

Resp4: No, tak asi si to dovede taky představit a je to fakt, že s různějma kolegyněma, když jsem o tom třeba mluvila nebo spolužačkama, tak že.. tak

uvážou stejně a říkaj si: „Co my pak budeme doma dělat.“ Ona ta práce pořád je, ale nebaví pořád uklízet nebo si číst knížku, že jo.

Taz: Tak to je jasný.

Resp4: No, takže to je asi takhle, no.

Taz: Dobře. A teda jak se ti daří skloubit dohromady, to prarodičovství a ta práce?

Resp4: No, daří, protože právě mám výhodu, že v té práci si to můžu upravit, jak chci, takže když je potřeba pohlídat vnoučata anebo já nevím něco, nějaký úkol mám doma, tak si to pak v práci můžu dohnat třeba, že buď to si práci vezmu domů, nebo můžu jít dělat třeba v sobotu na dopoledne, takže zatím se mně to daří a uvidím, jak to půjde. Zatím síly ještě mám (smích), takže to docela jde, no. Ale jak říkám, ty vnoučata dokážou utahat někdy, že si jdu třeba do práce jakoby odpočinout od té domácnosti a od těch dětí (smích), když třeba jsou nemocný a zloběj, no tak je takovej nápor, že jo, pak tady.

Taz: Ehm.

Resp4: Pořád je slyším no, takže pak v práci, jak si to můžu dělat podle sebe, mám tam klid, nikdo mě neotravuje, takže si zase odpočnu a zas jedu dál.

Taz: Jasně. A ještě mě napadá, co bych se Tě zeptala – říkala jsi, že bydlíte společně, tak kolik času trávíš s těma vnoučatama?

Resp4: Kolik času?

Taz: No.

Resp4: (pauza) Dost.

Taz: Tak předpokládám, že se vídáte každý den?

Resp4: Tak to určitě, to určitě. To já bych nevydržela, že bych je neviděla. I když přijdu domů v pět, tak aspoň na chvíli, že jo, to je úplně jasný, takže když nejsem v práci nebo přijdu brzy, tak jdu pro Tomáška do školky a pak ještě on přijde třeba sem ke mně, že jo, tady je třeba, já nevím, do půl sedmý. No, nebo zase pohlídám Simonku, než třeba Jitka připraví koupání nebo něco. Podle situace, .. podle toho, kdo je všechno doma a co je potřeba, ale myslím si, že s nima trávím docela dost času a třeba v sobotu jsem s Tomáškem, dá se říct, strávila skoro celý den, protože jeli s malou do Hradce k doktorovi, takže jsem ho tady měla celý dopoledne, no a když se vyspal, tak jsme šli na zámek. No, takže jsem ho měla skoro celý den. Nezasahuju jim teda pak už do toho večerního programu, že bych někde šla děti koupat nebo tak, to ne, ale zase třeba uvařím a oni si dělaj svoje věci. Martin třeba teďka dodělával ten pokojík nahoře no a podle situace, jak je to potřeba, ale jako na hodiny, to nevím, to nedokážu odhadnout.

Taz: Takhle to stačí.

Resp4: No.

Taz: Tak jo, to je všechno.

Resp4: To ti stačí?

Taz: Ehm. Děkuji.

Použité transkripční značky:

Nápadné zdůraznění

Krátká pauza ..

Střední pauza ...

Dlouhá pauza (pauza)

(smích)

(nesrozumitelné slovo/úsek)

Příloha č. 4: Otevřené kódování – přehled kódů

Tabulka 5: Kódy z rozhovoru č. 13

kategorie/ subkategorie	kódy	číslo řádku
Význam role babičky	„...bejt babičkou je <u>velice důležitá životní role</u> a význam to má pro mě <u>obrovský</u> .. mohu sledovat vývoj vnučky úplně jinýma očima, než svý vlastní děti.“	3-5
	„Když jsem se dozvěděla, že se stanu babičkou, měla jsem <u>velkou radost</u> .“	7-8
	„Byl úžasný pocit, když jsme s dědou vyrazili na procházku třeba v neděli dopoledne.“	22-23
	„... <u>bylo úžasný</u> sledovat, jak snadno se učí, jak se jí všechno ukládá do paměti, jak nás všechny napodobuje.“	26-27
	„V roli babičky malý vnučky jsem byla svobodnější než v roli mámy. Klidně jsem lezla po čtyřech na veřejnosti, skákala přes kaluže ...“	39-40
	„A tak se navzájem ovlivňujeme a v tom je ta důležitost a význam.“	43-44
Pomoc babiček	„Rodiče s vnučkou bydlí sami asi 60 km od nás a musí se hlavně starat sami.“	16-17
	„Se snachou se střídáme ve vaření ...“	20-21
	„Bohužel jsem nemohla kromě dovolený pomoci hlídat vnučku, například při nemoci a vzhledem k tomu, že bydlíme 60 km od sebe, tak ani běžný denní potřeby.“	72-73
	„Od jejích čtyř let ji pravidelně hlídáme v době prázdnin školky, školy.“	78
Společné trávení volného času s vnučaty	„... vymýšlíme výlet do okolí. Je pravda, že se teď stává, že <u>se jí nechce</u> .“	104-105
	„Vnučka mívá samozřejmě už i víc školních povinností a učení, stane se teda, že se někdy spolu učíme, opakujeme.“	106-107
	„...její nejoblíbenější hrou je hra na školu. Ona je paní učitelka a my žáci.“	109-110
	„S dědou pak hrajou žolíky ...“	113-114
	„Taky spolu vyrábíme před Vánoci výzdobu, dárky a podobně.“	117
	„Prima hra je na kadeřnický salon a kosmetiku.“	119
„V neděli po obědě jezdíme navštívit moje rodiče, tedy prababičku a pradědečka.“	120-121	

Prožívání prarodičovství	„Když jsem se dozvěděla, že se stanu babičkou, měla jsem <u>velkou radost</u> .“	7-8
	„... když jsem se dozvěděla, že se narodila holka, měla jsem najednou obavy, jestli s ní budu umět zacházet.“	14-15
	„Měla jsem strach, jestli si vzpomenu, jak se starat o miminko ...“	15
	„S přibývajícím věkem mým a vnučky se to mění. Bývám unavenější, nevidáme se už tak často, vnučka dospívá.“	41-42
	„Byl úžasný pocit, když jsme s dědou vyrazili na procházku třeba v neděli dopoledne.“	22-23
	„... <u>bylo úžasný</u> sledovat, jak snadno se učí, jak se jí všechno ukládá do paměti, jak nás všechny napodobuje.“	26-27
Okolnosti prarodičovství	„Jen nevím, jestli o nás bude ještě stát, všechno už bude zase jinak.“	87
Okolnosti kontaktu s vnučaty	„Jezdili jsme k nim téměř každý víkend, a tak jsem si mohla roli babičky dost užívat.“	17-18
	„Bývám unavenější, nevidáme se už tak často, vnučka dospívá.“	41-42
	„Teď to je tak asi jednou za tři až čtyři týdny. Přijíždíme v pátek odpoledne a vracíme se v neděli odpoledne.“	90-91
	„... setkáváme se běžně v průběhu roku. Ale pravidlem pro setkání jsou její <u>narozeniny</u> .“	93-94
	„Další sváteční příležitostí jsou Vánoce, který jsme do teď trávili <u>taky společně</u> .“	99
	„... používáme Skype .. asi dvakrát týdně v předem domluveným čase.“	127-128
Význam zaměstnání	„Nikdy jsem nepřemýšlela o tom, že bych neměla být zaměstnaná. Do práce se chodí a přes to nejede vlak.“	52-53
	„Doplnila jsem si vzdělání a postupně se vypracovala do vyšší funkce.“	56
	„Práce mě spíš bavila, i když byly i horší chvilky.“	57
	„Mě fakt práce <u>bavila</u> .“	60
	„Stojí mě to víc sil a mám pocit, že mi nezbývá už tolik sil na rodinu.“	62-63
	„... stejně cítím únavu“	63
	„Teď zase přišly novoty a mně se už moc nechce se je učit, práce mě přestává těšit, ...“	64-65

Odchod do důchodu	<p>„Ale teď už docela odpočítávám čas do příštího roku, kdy mám jít do důchodu.“</p> <p>„V této chvíli jsem rozhodnuta nepřesluhovat, určitě ne v současné funkci.“</p> <p>„Příští rok už nebude potřeba plánovat dovolenou podle prázdnin, budu v důchodu.“</p>	<p>60-61</p> <p>61-62</p> <p>86</p>
Sladřování zaměstnání s vnoučaty	<p>„V mladším věku mi práce nevadila, zvládala jsem práci, koníčky, být babičkou.“</p> <p>„Bohužel jsem nemohla kromě dovolené pomoci hlídat vnučku, například při nemoci a vzhledem k tomu, že bydlíme 60 km od sebe, tak ani běžné denní potřeby.“</p> <p>„Od jejích čtyř let ji pravidelně hlídáme v době prázdnin školky, školy.“</p> <p>„Každý rok vymyslíme jeden týden dovolené někde na cestách po vlasti. Vlastně jí věnuju <u>skoro celou</u> letní dovolenou.“</p> <p>„Příští rok už nebude potřeba plánovat dovolenou podle prázdnin, budu v důchodu.“</p>	<p>71</p> <p>72-73</p> <p>78</p> <p>78-80</p> <p>86</p>
Sladřování ostatních aktivit s péčí o vnoučata	<p>„V mladším věku mi práce nevadila, zvládala jsem práci, koníčky, být babičkou.“</p>	<p>71</p>
Srovnání s rodičovstvím	<p>„... mohu sledovat vývoj vnučky úplně jinými očima než svých vlastních dětí.“</p> <p>„U kluků na to nebyl čas, to jsem si přála, aby už seděli, aby už chodili.“</p> <p>„V roli babičky malé vnučky jsem byla svobodnější než v roli mámy“</p> <p>„Bylo to tak, i když byli kluci malí - rodiče nám pomáhali hlavně v době prázdnin, a tak jsme docela samozřejmě přebírali tenhle model a pomáháme, když práce dovolí.“</p>	<p>4-5</p> <p>25-26</p> <p>39</p> <p>73-75</p>

Zdroj: autorka

Příloha č. 5: Vlastnosti a dimenze kategorií

Tabulka 6: Vlastnosti a dimenze kategorií a subkategorií

Kategorie/ subkategorie	Vlastnost	Dimenze
Význam role babičky	důležitost významnost podstatnost	Jak moc? nízká/střední/vysoká
Pomoc babiček	intenzivnost frekvence četnost využití	Jak často? Jak moc? málo/středně/hodně
Okolnosti prarodičovství	naplněnost nenaplněnost	Jak moc? málo/středně/hodně
Společné trávení času	intenzivnost plánovatelnost sportovní zábavné	Jak moc? nízká/střední/vysoká Do jaké míry? nízká/střední/vysoká
Okolnosti kontaktu s vnoučaty	frekvencovanost plánovatelnost spontánnost dostatečnost	Do jaké míry? nízká/střední/vysoká
Prožívání prarodičovství	intenzivnost pozitivnost negativnost	Jak moc? nízká/střední/vysoká
Význam zaměstnání	důležitost významnost podstatnost	Jak moc? nízká/střední/vysoká
Odchod do důchodu	důležitost plánovatelnost	Jak moc? nízká/střední/vysoká
Sladování zaměstnání s vnoučaty	splnitelnost obtížnost míra snažení	Jak moc? nízká/dostačující/vysoká
Sladování ostatních aktivit s péčí o vnoučata	splnitelnost obtížnost míra snažení	Jak moc? nízká/dostačující/vysoká
Srovnání s rodičovstvím	rozdílnost	Jak moc? nízká/střední/vysoká

Zdroj: autorka

Příloha č. 6: Vzájemné vztahy mezi kategoriemi

Tabulka 7: Vzájemné vztahy mezi kategoriemi a subkategoriemi

I. část

	Význam role babičky	Pomoc babiček	Okolnosti prarodičovství	Okolnosti kontaktu s vnoučaty	Společné trávení času s vnoučaty
Význam role babičky					
Pomoc babiček	Babička jako důležitá osoba při hlídání vnoučat				
Okolnosti prarodičovství	Pozorování vývoje vnoučat. Porovnávání s vlastními dětmi.	Potřeba pomoci s péčí o vnoučata s jejich přibývajícím věkem klesá.			
Okolnosti kontaktu s vnoučaty	Jakýkoli kontakt s vnoučaty je pro babičky velmi významný.	Podle frekvence návštěv se odvíjí i míra pomoci s péčí o vnoučata.	Četnost návštěv závisí na věku vnoučat, jejich zájmových aktivitách a jiných povinnostech		
Společné trávení času s vnoučaty	Zábava. Legrace. Potěšení. Rozmazlování vnoučat.	Společné trávení času s vnoučaty jako druh pomoci s péčí o vnoučata.	Charakter společných volnočasových aktivit se odvíjí od stáří vnoučat a jejich zálib.	Setkání vnoučat s babičkami a trávení jejich společného času je naplněno rozmanitými aktivitami.	
Prožívání prarodičovství	Radost. Potěšení. Smysl života. Starost. Obavy.	Strach, že se vnoučatům „něco“ stane.	U starších vnoučat zklamání z postupně ubývajících návštěv a zájmu o babičku.	Radost, že se shledají s vnoučaty.	Užívání si každé chvíle prožité s vnoučaty
Význam zaměstnání		Možnost finanční pomoci vnoučatům.			Díky finančním prostředkům možnost vzít vnoučata na výlet, na dovolenou.
Odchod do důchodu	Větší užívání si role babičky.	Více času na vnoučata. Možnost větší pomoci.		Možnost častějších setkání s vnoučaty.	Více času na aktivity s vnoučaty.

	Význam role babičky	Pomoc babiček	Okolnosti prarodičovství	Okolnosti kontaktu s vnoučaty	Společné trávení času s vnoučaty
Sladování zaměstnání s vnoučaty	Prarodičovství jako významná role – snaha trávit s vnoučaty hodně času.	Snaha pomáhat po pracovní době, o víkendech nebo o dovolené. Možnost přizpůsobení si pracovní doby.	Starší vnoučata nevyžadují tolik péče. Menší problémy se sladováním.	Vzájemná setkávání mimo pracovní dobu.	Trávení volného času o víkendech, o dovolené, naplněné nejrůznějšími i aktivitami.
Sladování ostatních aktivit s péčí o vnoučata	Role babičky je podstatnější a významnější než jiné činnosti.	Pomoc s péčí o vnoučata je prioritou.	Starší vnoučata nevyžadují tolik péče. Více času na péči o domácnost a vlastní zájmy.	Babičky se raději vidí s vnoučaty, než aby se věnovaly jiným činnostem a aktivitám.	Volnočasové aktivity s vnoučaty jsou pro babičky významnější než jejich osobní aktivity.
Srovnání s rodičovstvím	Více si užívají vnoučata, než si užívaly vlastních dětí.		Porovnávání vnoučat s vlastními dětmi.	Kontakt s vnoučaty je krátkodobější – vnoučata se vrací k rodičům.	

Zdroj: autorka

II. část

	Prožívání prarodičovství	Význam zaměstnání	Odchod do důchodu	Slad'ování zaměstnání s vnoučaty	Slad'ování ostatních aktivit s péčí o vnoučata	Srovnání s rodičovstvím
Význam role babičky						
Pomoc babiček						
Okolnosti prarodičovství						
Okolnosti kontaktu s vnoučaty						
Společné trávení času s vnoučaty						
Prožívání prarodičovství						
Význam zaměstnání	Radost z možnosti finančního příspěvní vnoučatům, z koupení dávků pro ně.					
Odchod do důchodu	Radost, že se mohou více věnovat vnoučatům.	Nižší finanční příjmy.				
Slad'ování zaměstnání s vnoučaty	Spokojenost/ nespokojenost se zvládáním pracovních povinností a zároveň s péčí o vnoučata a věnování se jim.	Kompenzace nedostatečného času na vnoučata dárky.	Život bez stálého zaměstnání. Dostatek času na vnoučata.			
Slad'ování ostatních aktivit s péčí o vnoučata	Babičky s radostí zanechají jiných mimopracovních aktivit ve prospěch vnoučat.	Díky zaměstnání mají nedostatek času nejen na vnoučata, ale i na svoje aktivity.	Možnost intenzivnějšího věnování se jak vnoučatům, tak jiným mimopracovním aktivitám.	Po pracovní době následují další povinnosti. Péče o domácnost. Vlastní zájmy.		
Srovnání s rodičovstvím	Menší starost o své děti.					

Zdroj: autorka